

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2021

Barbora Švábová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Vliv rwandské genocidy na přijetí konceptu R2P a
teoretická aplikovatelnost tohoto konceptu na daný
konflikt**

Bakalářská práce

Autor práce: Barbora Švábová

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Barbora Švábová

Bibliografický záznam

Vliv rwandské genocidy na přijetí konceptu R2P a teoretická aplikovatelnost tohoto konceptu na daný konflikt. Praha, 2021, 50 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí práce JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Abstrakt

Genocida ve Rwandě byla výrazným milníkem v debatě, která se pokoušela upravit vztah mezi suverenitou národních států a potřebou možnosti ochrany lidských práv v mezinárodním měřítku – do té doby nazývaným humanitární intervence. Rozsah, rychlost, ztráty na životech, krutost a šokující pasivita mezinárodního společenství zdůraznily potřebu dojít v této otázce celosvětového konsenzu. Bakalářská práce se zabývá událostmi ve Rwandě na jaře roku 1994, konceptem Odpovědnosti za ochranu a vzájemným vlivem těchto dvou termínů. Dílčími cíli této práce je popsat příčiny a události genocidy ve Rwandě, institucionální cestu k přijetí konceptu Odpovědnosti za ochranu a koncept samotný. Hlavním cílem práce je zjištění míry vlivu, který tato genocida zastávala v debatě o přijetí R2P, a to na základě analýzy četnosti výskytu jak pojmu rwandské genocidy, tak jejích jednoznačných specifik. Výsledkem práce je, že vliv genocidy ve Rwandě na koncept, ať přímý nebo zástupný v rámci specifik je zřejmý, jelikož četnost výskytu i podoba debaty tomuto odpovídá.

Abstract

The genocide in Rwanda was a significant milestone in a debate that sought to adjust the relationship between the sovereignty of nation states and the need to protect human rights internationally - until then called humanitarian intervention. The scale, speed, loss of life, cruelty and shocking passivity of the international community have highlighted the need for a global consensus on this issue. The bachelor thesis deals with the events in Rwanda in the spring of 1994, the concept of the Responsibility to Protect and the interaction of these two terms. The partial goals of this work are to describe the causes and events of the genocide in Rwanda, the institutional way to adopt the

concept of Responsibility for Protection and the concept itself. The main goal of this work is to determine the degree of influence that this genocide had in the debate on the adoption of R2P, based on an analysis of the frequency of occurrence of both the concept of Rwandan genocide and its specifics. The result of the work is that the influence of the genocide in Rwanda on the concept, whether direct or substitute within the specifics, is obvious, as the frequency of occurrence and the form of the debate correspond to this.

Klíčová slova

Odpovědnost k ochraně, genocida, Rwanda, formování Odpovědnosti k ochraně, humanitární intervence

Keywords

Responsibility to Protect, genocide, Rwanda, shaping the concept of responsibility to protect, humanitarian intervention

Název práce/title

Vliv rwandské genocidy na přijetí konceptu R2P a teoretická aplikovatelnost tohoto konceptu na daný konflikt/ The influence of the Rwandan genocide on the adoption of the R2P concept and the theoretical applicability of this concept to the conflict

Rozsah práce: znaky s mezerami: 97 736, počet slov: 13 967

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce JUDr. PhDr. Tomáši Karáskovi, Ph.D. za jeho vstřícný, povzbudivý přístup a cenné rady při psaní této práce.

Obsah

ÚVOD	3
1. VYMEZENÍ POJMU GENOCIDA A ETNICKÁ ČISTKA	5
2. GENOCIDA VE RWANDĚ	7
2.1. FAKTORY VEDOUcí KE KONFLIKTU	7
2.2. GENOCIDA A JEJÍ PRŮBĚH	10
2.3. UKONČENÍ GENOCIDY A SITUACE PO NÍ	11
3. ZAPOJENÍ OSN DO KONFLIKTU	13
3.1. VAROVNÉ SIGNÁLY	13
3.2. PRVOTNÍ ZAPOJENÍ OSN	15
3.3. MISE UNAMIR	16
3.4. REAKCE NA OSN NA PRŮBĚH GENOCIDY	17
3.5. OSN PO SKONČENÍ GENOCIDY	20
4. R2P – ODPOVĚDNOST ZA OCHRANU	21
4.1. ZPRÁVA ICISS	22
4.2. PŘIJETÍ KONCEPTU R2P V OSN	23
4.3. INSTITUCIONALIZACE A POUŽITÍ R2P	25
5. MEZINÁRODNÍ DEBATA – VLIV RWANDSKÉ GENOCIDY V CESTĚ K R2P	27
5.1. ZMÍNKY GENOCIDY VE RWANDĚ V DEBATĚ O R2P	28
5.2. SPECIFIKA GENOCIDY VE RWANDĚ	29
5.3. SPECIFIKA RWANDSKÉ GENOCIDY V KONTEXTU DEBATY	30
5.4. ZHODNOCENÍ ŠÍŘE VLIVU GENOCIDY VE RWANDĚ NA KONCEPT	33
6. „ZPĚTNÁ APLIKACE“ KONCEPTU ODPOVĚDNOSTI ZA OCHRANU NA GENOCIDU VE RWANDĚ	35
6.1. NAPLNĚNÍ PODMÍNEK PRO ZÁSAH	35
6.2. MOŽNÁ REAKCE OSN NA GENOCIDU VE RWANDĚ V RÁMCI R2P	37
ZÁVĚR	38
SUMMARY	40
PRIMÁRNÍ ZDROJE	42
LITERATURA	43

Seznam zkratek používaných v bakalářské práci

DPKO Odbor pro operace na udržení míru OSN (Department of Peacekeeping Operations)

GT OSN Generální tajemník Organizace spojených národů

ICISS Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (International Commission on Intervention and State Sovereignty)

NATO Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

OSN Organizace spojených národů

R2P Odpovědnost za ochranu (Responsibility to Protect)

RGF Rwandské vládní jednotky (Rwandese Government Forces)

RPF Rwandská povstalecká fronta

RTML Radio Télévision Libre des Mille Collines

UNAMIR Pomocná mise OSN pro Rwandu (United Nations Assistance Mission for Rwanda)

UNOMUR Pozorovatelská mise OSN v Ugandě a Rwandě (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda)

Úvod

„Účelem R2P bylo vytvořit novou normu mezinárodního chování, kterou by se státy styděly porušovat, byly by nuceni ji dodržovat, nebo by jim alespoň bylo trapné ji ignorovat.“ – Gareth Evans

Situace, ke které došlo ve Rwandě na jaře roku 1994 byla v důsledku všech svých aspektů po právu nazvána genocidou. Do dějin se tato genocida zapsala především rysy, které by nikdo nečekal, že by konflikt odehrávající se ani ne půl století po pekle druhé světové války, mohl obsáhnout – rozsahem, krutostí, počtem obětí a šokující nečinností mezinárodních institucí. Během nechvalně známých sto dní byly vyvražděny tři čtvrtiny jedné populace, tedy přes 800 000 lidí. Každý sedmý obyvatel Rwandy byl chladnokrevně zavražděn. Masové vyhlazování příslušníků minoritního kmene Tutsi bylo zosnováno a provedeno většinovým etnikem Hutu, k čemuž došlo především v důsledku koloniálního a post koloniálního jednání evropských expanzivních sil. Ačkoli existovalo mnoho varovných signálů, zpráv i přímých žádostí o pomoc, mezinárodní společenství v čele s OSN nebylo schopno nalézt dostatečné odhodlání a prostředky, aby genocidě zabránilo nebo alespoň minimalizovalo dopady. Skutečnost, která v návaznosti na tuto práci vyplývá je, že pro zásah tohoto typu nebyly v rámci mezinárodní společnosti vytvořeny jasné podmínky, hranice a nebyl přijat koncept, který by se těšil celosvětové podpoře a mohl být v takovýchto případech aplikován. Tímto konceptem má ambici se stát právě koncept Odpovědnosti za ochranu neboli R2P, k jehož přijetí došlo i v důsledku této genocidy a sama rwandská genocida se výslovně v debatě k přijetí a podobě konceptu čteně objevuje.

Cílem této práce je tedy objektivní popis genocidy ve Rwandě, stručný popis konceptu Odpovědnosti za ochranu a cesty k jeho institucionalizaci, a především odhalení ať přímého či nepřímého vlivu, který genocida ve Rwandě měla na debatu a následné přijetí konceptu R2P.

Hypotéza, se kterou v této práci pracuji zní že: *“ Genocida ve Rwandě měla zásadní vliv na debatu o přijetí konceptu Odpovědnosti za ochranu, a tím i na přijetí samotné“.* Výzkumné otázky, které si budu pokládat mají stejnou podobu, jaká je uvedena v tezi práce. Primární výzkumnou otázkou je: *„Jaký vliv měla Genocida ve Rwandě na debatu*

o přijetí R2P?“, tedy do jaké míry je zde patrná vzájemná provázanost. Sekundární výzkumnou otázkou zde je: „Do jaké míry Genocida ve Rwandě naplnila podmínky pro pomoc dle konceptu R2P? Tedy to, zda by tento koncept byl, co platný pro rwandskou genocidu, byl by přijat již dřív a zda je ovlivnění na přijetí konceptu patrné i při jeho zpětné aplikaci.

Bakalářská práce je textově rozvržena do šesti kapitol. Vycházím v ní jak z primárních, tak sekundárních zdrojů, přičemž většinu z těchto zdrojů tvoří převážně cizojazyčná literatura. První část práce je především deskripcí příčin a událostí genocidy ve Rwandě a skrovné odpovědi OSN, tedy popis situace, která vedla k nereakci mezinárodního společenství. Druhá část opět deskripcí vykresluje cestu k přijetí konceptu Odpovědnosti za ochranu, především ze stránky dokumentů a praktické stránky věci. Třetí část práce patří již otázce samotného vlivu genocidy ve Rwandě na debatu k přijetí konceptu R2P, kde je sledována četnost výskytu aspektů rwandské genocidy v konkrétních výročí, které formují a popisují cestu k přijetí daného konceptu. Poslední část pak analyzuje naplněnost podmínek R2P pro aplikaci na genocidu ve Rwandě a jaké podoby by v tomto případě mohl koncept zastávat.

1. Vymezení pojmu genocida a etnická čistka

Pojem genocida prošel v průběhu historie složitým vývojem. Ačkoli se genocidy objevují v lidské společnosti odjakživa, býval tento pojem pojen převážně s otázkou holocaustu a druhé světové války. Jako první tento termín používá yalský profesor práva Raphael Lemkin, který ve své studii z roku 1944 vysvětluje nová pojetí způsobu vyhlazování. Genocidu zde pojímá jako koordinovaný plán k vyhlazení národa či etnické skupiny, kde je kladen důraz na vyhlazení individua jakožto příslušníka národní skupiny, nikoli jako individua samotného (Ternon 1997: 12). R. Lemkin se také velkou měrou podílel na institucionalizaci termínu genocida v rámci Valného shromáždění OSN z roku 1948, kde byla přijata Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidy. V této úmluvě „*smluvní strany potvrzují, že genocidium, spáchané ať za míru nebo za války, je zločinem podle mezinárodního práva, a zavazují se proto zabraňovat mu nebo trestat je*“ (Ternon 1997: 33). V článku II a III je zde genocidium ustanoveno jako jakýkoli z dále uvedených zločinů, které jsou spáchány v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou. Jako zločiny jsou zde stanoveny: a) genocidium, b) spolčení k páčání genocidia, c) přímé a veřejné podněcování k spáchání genocidia, d) pokus o spáchání genocidia, e) účastenství na genocidiu. Úmluva tedy nabídla právní definici pojmu genocida, ovšem bez doložení pravomocné justiční struktury (Ternon 1997: 34). Právě tato úmluva mohla představovat významný zlom v problematice postoje národních států vůči nadnárodní síle OSN, ovšem právě strach z narušení suverenity vůči mezinárodnímu společenství byl důvodem paralýzy v ratifikaci této úmluvy (Rafter 2016: 26).

S další možnou definicí přichází Ch. P. Scherrer, který zavádí nový pojem „moderní genocida“. Genocidu bere jako jev provázející lidstvo již od starověku, který představuje jednání vládce či státu s úmyslem systematicky zničit konkrétní společenství nebo sociální skupinu, ať zcela, či pouze částečně. Definice „moderní genocidy“ zní „*Moderní genocida je státem organizované masové vraždění a zločiny proti lidskosti charakterizované úmyslem vládnoucí skupiny vyhubit individuality určité konkrétní národní, etnické, náboženské, rasové (genocida), kulturní (ethnocida), politické (policida) nebo sociální skupiny (democida). Genocida je předem promyšlený masový zločin, který byl systematicky naplánován, připraven a proveden*“. Genocidu dál

sám dělí na genocidní akty: a) masakry a pogromy, kdy je násilní páčáno různými státními činiteli na slabých jedincích vyloučených ze společnosti hlavního proudu, b) částečnou genocidu, kde je cílem vyhladit pouze určitou část konkrétní skupiny za účelem podrobení této skupiny, c) totální genocidu plného rozsahu, která cílí na plné vyhlazení určité skupiny (Scherrer 1999: 15).

Dalším autorem věnujícím se pojmu genocida je například Y. Ternon, který nabízí pohled na genocidu, jako na finální moment krize, ohlašované zprvu ne zcela zřejmými příznaky, a ne zcela patrně nezbytný. Spolu se zhoršováním krize se genocidní hrozba upřesňuje. Nabízí tedy jistou etapizaci genocidy a uvádí tyto etapy: dehumanizace určité skupiny obyvatel, vyloučení této skupiny ze společnosti, selekce skupiny populace, naplánování vyvraždění, provedení a popření (Ternon 1997: 76-83).

Pro správné uchopení pojmu genocida je nutné si uvědomit rozdíl mezi tímto termínem a často s ním chybně zaměňovaným pojmem etnická čistka. Tímto se zabývají autoři jako N. M. Naimark nebo A. Bell-Fialkoff. Etnickou čistku ve stejnojmenné knize Bell-Fialkoff definuje tímto způsobem: *„Čistka mezi obyvatelstvem je naplánované, záměrné odstranění nežádoucího obyvatelstva z jistých území, s to obyvatelstva, které se liší jedním či více charakteristickými rysy, jako je etnický původ, náboženství, rasa, třída nebo sexuální preference. Aby mohlo být odstranění kvalifikováno jako čistka, musí být tyto charakteristické rysy jeho důvodem“* (Bell-Fialkoff 2003: 14). Samotný pojem etnická čistka je v zásadě širokým spektrem, které v sobě pojímá způsoby odstraňování obyvatelstva od dobrovolné emigrace pod nátlakem na jedné straně, až po genocidu na straně druhé (Bell-Fialkoff 2003: 14). N. M. Naimark také vymezuje etnickou čistku vůči pojmu genocida. Ve své práci říká, že *„genocida je plánované vyvraždění určité etnické, náboženské nebo národní skupiny osob nebo její části, jejím cílem je tedy národ či národy fyzicky zlikvidovat tj. vyhladit. Účelem etnické čistky je odstranit určitý národ z konkrétního teritoria jinými slovy zbavit se ho a zmocnit se území, které obývá“* (Naimark 2006: 9). Lze tedy tvrdit, že etnická čistka představuje lokální genocidu, ohraničenou určitým územím a nevztahuje se na veškeré členy skupiny, tak jako genocida. S jistým zobecněním můžeme tedy definovat genocidu jako koordinovaný plán vládce či vládnoucí skupiny k vyhlazení národa, etnické, rasové, náboženské, kulturní či politické skupiny, přičemž cílem je vyhladit skupinu jako takovou. S tou definicí budu v této práci operovat.

2. Genocida ve Rwandě

Genocida ve Rwandě, která proběhla roku 1994 byla nepřímým výsledkem expanze dominantního evropského mezinárodního systému z konce devatenáctého století. Rwanda byla původně tvořena třemi etnickými skupinami: pygmejové Twa (1%), většinová Hutuová (85%) a menšinová skupina Tutsiů (14%). Roku 1994 měla tato země 7 000 000 obyvatel, po skončení genocidy, která trvala přibližně od dubna do července zmíněného roku se tento počet snížil o 800 000 mužů, žen a dětí, kteří tvořili tři čtvrtiny tutsijské populace. Současně byli také zabity tisíce Hutuů, kteří se masovému vraždění postavili (UHRC 2009).

2.1. Faktory vedoucí ke konfliktu

K plnému pochopení událostí, které vedly k jedné z největších genocid dvacátého století je nutné představit faktory, které k masovému vraždění vedly. Jedním z hlavních faktorů je složitá koloniální a post koloniální historie Rwandy, která svým autoritativním politickým zřízením prohlubovala sociální rozdíly mezi již tak velmi ekonomicky odlišnými etniky. Další faktory představují financování extrémistických Hutuů ostatními zeměmi – především Francií, špatná ekonomická situace země a nedostatečně právně ukotvená a vyjasněná politika humanitárních intervencí, která převládala v první polovině devadesátých let (Jones 2006: 234).

2.1.1. Historické rozdělení společnosti

Prvopočáteční soužití Hutů a Tutsiů nebylo zdaleka tak bouřlivé, jak by rok 1994 mohl napovídat. Kolem patnáctého století Tutsiové na východě dnešní Rwandy založili vlastní království, které později expandovalo na jih a západ a nabouralo tak autonomní území etnika Hutu. I přes tento vpád obě etnika žila v zásadě ve vzájemně symbiotickém uspořádání a postupné integraci po další tři století. Sdílely stejná náboženství, jazyk i území, uzavírali mezi sebou sňatky a rozhodně nešlo o dva odlišné národy, jako spíš sociální kasty, založené na majetkových rozdílech. Tutsiové byli především vlastníky dobytka, kdežto Hutuové zemědělci, představující pracovní sílu Tutsiů. Napětí na základě této sociální nerovnosti narůstá v před-koloniální éře

devatenáctého století, kdy dochází k výrazné strukturální změně. Monarchistická část Tutsiů si přivlastňuje velkou část zemědělské půdy a pro Hutui a níže postavené Tutsie zavádí nutnost placení poplatků za přístup k této půdě (Moghalu 2005: 9-10).

Lídrem „Evropské rvačky o Afriku“ se ve Rwandě stala Belgie. Silnou autoritativní vládou belgičtí kolonizátoři cíleně prohlubovali sociální propast mezi oběma etniky a poprvé pevně ustanovili postavení kmenů. Pro udržení kontroly využili systému „rozděl a panuj“, kdy se z ochotných Tutsiů stali oblíbenci koloniálního režimu, předurčení k vládnutí, zatímco Hutuové byli postaveni do role podřadných sloužících. V několika příštích desetiletích Belgie pokračovala v podpoře Tutsiů a prohlubovala etnické i společenské rozdíly. V rámci belgické nadvlády byl ve Rwandě vytvořen systém prokazování totožnosti, kde musel každý uvést, zda je Hutu, Tutsi nebo Twa. Dílem několika reforem byl veřejný prostor rasově oddělen, a to včetně kostelů i škol. Tutsiové byli dosazováni na administrativní pozice v koloniální správě a veškeré belgické jednání prosazovalo dominantní pozici tohoto etnika. Belgičané tuto politiku rasové nadřazenosti Tutsiů dokreslovali i prostřednictvím „vědeckých“ důkazů, kdy se stavba těla Tutsiů více podobala evropským standardům a byla tedy považována za ušlechtlejší. Celý tento agresivní systém rasové segregace vyústil ve zformování (zdeformování) etnické identity Tutsiů a Hutuů, a podporoval neustále se zvyšující pocit ukřivděnosti a nespokojenosti Hutuů. Tento stav eskaloval mezi lety 1959-62, kdy došlo k prvnímu masakru, ve kterém zemřeli tisíce Tutsiů a tisíce byli nuceni uprchnout do exilu, avšak ani zdaleka se nepřiblížil událostem roku 1994, ve kterém přišla rwandská genocida (Moghalu 2005: 11-13). Situace po druhé světové válce režim pozměnila. Tutsiové, kteří byli díky preferované pozici dobře vzdělaní a drželi vlivná místa ve státní správě, se rozhodli postavit proti koloniální nadvládě. Belgie, která si toto riziko uvědomovala proměnila své oblíbence. Kmen Hutu se stal privilegovaným a dominoval novému systému „modus vivendi“, který ovšem postrádal právní základ. Toto vedlo k prvotním masakrům tutsijského etnika.

2.1.2. Přímé příčiny genocidy

V roce 1987 se v Ugandě formuje Rwandská vlastenecká fronta (RPF), která je tvořena tutsijskými uprchlíky, kteří byli v rámci meziethnických vraždících vln nuceni odejít do exilu. Roku 1990 RPF zahajuje vojenskou invazi do Rwandy, která měla tři zásadní následky. Zaprvé, vojenský konflikt jen prohloubil již tak špatnou hospodářskou situaci a ekonomika země se rozpadla pod tíhou nákladů války. Zadruhé, přivolał okamžitou zahraniční pomoc extrémistickému hutuskému režimu, a to ze strany Francie, která měla zájem na posílení vlastního vlivu v afrických koloniích na úkor Anglie. Třetím následkem bylo, že tato invaze jen prohloubila atmosféru strachu mezi civilními Hutuy. Toto vše vytvořilo ideální podmínky pro budoucí genocidu (Jones 2006: 236-237).

Rwanda byla tedy roku 1994 rozdělena na dva tábory. Jednu představoval oficiální hutuský režim, v čele s prezidentem Habyarimanou a ozbrojenými silami RGF, notně podporovanými Francií. Na straně druhé fronta RPF, tvořená převážně Tutsii. Již mezi lety 1990-1993 probíhala v různých částech země řada minipogromů kmene Tutsi, které můžeme zpětně vnímat jako jistou „zkoušku“ pro genocidu. Situace se stále vyostřovala, čemuž výrazně dopomohla radikální média pod hutuským vedením, kterým se povedlo vyvolat hysterický strach z fronty RPF mezi civilními Hutuy, a úspěšně podněcovala k zabíjení. Mezi tato médii patřila především rozhlasová stanice RTML (Radio-Télévision Libre des Mille Collines) nebo extrémistické noviny Kangura. Celá situace eskalovala, když byl na prezidenta Habyarimanu vyvíjen silný tlak pro dodržení slibu z roku 1990, kterým se zavazoval zavést pluralitní demokracii a uzavřít mír s RPF (Jones 2006: 237). Tento slib měl být naplněn v rámci dohod z Arushy, města v Tanzánii. Dohoda zahrnovala nové demokratické volby do dvou let, navrácení uprchlíků, sdílení politické i vojenské moci, a především místo pro opoziční tutsijské strany jak ve vládě, tak v parlamentu. Habyarimana tlačen vojensky, ekonomicky, i politickou situací dohodu podepsal. Extrémističtí Hutuové, dříve na jeho straně se tímto cítili velmi zrazeni a silně se obávali ztráty vydaného privilegovaného postavení, které by plněním dohod muselo přijít (Moghalu 2005: 15).

Po přijetí těchto dohod zahajuje Rada bezpečnosti OSN mírovou operaci – Pomocnou misi OSN pro Rwandu (UNAMIR). Kolem 2500 zahraničních „peacekeepers“ dorazilo, aby dohlíželo na dodržení mírových slibů a regulérnost voleb. Problémem zde bylo, že UNAMIR nebyl nijak početný a byl jen lehce vyzbrojen, vymáhání podmínek bylo proto velmi náročné. Rada bezpečnosti OSN zde vycházela z předpokladu, že nejtěžší části již bylo dohodou dosaženo, a že implementace podmínek do systému bude již jen formální záležitostí (Kovanda 2004: 46). Tyto dohody z Arushy a následná mírová mise UNAMIR představovaly poslední kapku pro extrémistické Hutu, kteří se cítili zrazeni přístupem prezidenta Habyarimany. Eliminace tutsijské menšiny by byla i eliminací voličů RPF, distribuce tutsijského majetku by vyřešila přetrvávající špatnou ekonomickou situaci země a uvolnila by řadu pracovních míst. Mezi lety 1993-1994 extrémisté do země importovali stovky tisíc mačet, které se později staly symbolem rwandské genocidy (Jones 2006: 237).

2.2. Genocida a její průběh

6. dubna 1994, pouhý den po prodloužení mandátu UNAMIR, bylo sestřeleno letadlo s prezidentem Rwandy Habyariamou a burundským prezidentem Ntaryamirou. Ihned po této katastrofě začalo systematické vraždění kmene Tutsi. Mezi nejnásilnější aktéry v tomto vraždění patřila polovojenská organizace Interahamwe, která pouhé minuty po leteckém neštěstí zatarasila silnice hlavního města Kigali a kontrolovala doklady všech osob ve vozidlech. Ti, kteří byli vedeni jako Tutsi, byli okamžitě pobiti. Tímto způsobem byly již během prvních několika hodin vyvražděny tisíce Tutsijů (Kovanda 2004: 49).

V následujících dnech počala armáda spolu s milicemi systematicky vyvraždovat dle předem připravených seznamů. Mimo Tutsiů byli mučeni a vražděni i belgičtí mírotvorci, chránící umírněnou premiérku Agathe Uwilingiyiman. V reakci na toto, Belgie stáhla všechny své zbylé síly ze Rwandy a ostatní státy se k tomuto připojily, a to i přes silné protesty zbývajících členů mise UNAMIR. Na toto a další mnohé faktory extrémistická vláda ve svém postupu spoléhala a předpokládala distanc vnějších aktérů, včetně mezinárodního společenství, od genocidy. Prvním tímto faktorem bylo zlehčování a vykreslování konfliktu jako dalšího z mnoha stereotypních

afrických „kmenových konfliktů“, které se obvykle dějí. Druhým faktorem byl tzv. „mogadišský efekt“, tedy strach ze zabití zahraničních vojenských sil, který tehdy panoval kvůli čerstvým vzpomínkám na bitvu u Mogadišu, kdy rukou somálských milic padly dvě desítky pákistánských a osmnáct amerických vojáků – toto se ostatně potvrdilo hned v případě belgických mírotvorců chránících premiérku. Zatřetí byli extrémisté naprosto přesvědčeni o pevnosti závazku Francie vůči jejich režimu a neomezené podpoře, která z tohoto zdroje přicházela. Poslední faktor představoval zájem mezinárodních médií o tehdy probíhající svobodné volby v Jižní Africe, který do jisté míry vyčerpaly veškerou pozornost, kterou tato média chtěla africkému kontinentu věnovat (Jones 2006: 238).

Genocida, která propukla v hlavním městě Kigali se rychle rozšířila do ostatních velkých měst a následně dál. Tutsiové byli vyvlečeni ze svých domovů a zabiti, většinou spolu s mučením a znásilňováním. Vraždění probíhalo nesmírně krutým způsobem, kdy v mnoha případech byly obětem prořezávány Achillovy paty kvůli znehybnění, a byli ponecháni v několikahodinové agónii, dokud se útočníci nevrátili svou práci dokončit. Existuje i mnoho zpráv o tom, že řada Tutsiů zaplatila, aby byli zabiti puškami a ušetřili se tak kruté smrti mačetou. Desítky tisíc Tutsiů hledaly úkryt před tímto masakrem ve školách a kostelech, avšak marně. Právě do těchto míst se je snažili útočníci nalákat, shromáždit na jednom místě a co nejefektivněji pobít. K jednomu z nejhorších masakrů tohoto typu došlo 20. dubna na farnosti Karama, kdy za méně, než šest hodin zemřelo 35 – 43 000 lidí. Mezi další velké masakry patří stadion Gatwaro nebo „Hora smrti“ Bisesera. Toto šílené vraždění spolu s genocidou skončilo až 2. června, kdy RPF obsadilo město Kabgayi (Jones 2006: 238-244).

2.3. Ukončení genocidy a situace po ní

Genocida skončila především díky vysokému počtu obětí – tedy nedostatku obětí nových a také kvůli tomu, že genocidní řádění odvrátilo pozornost od sil RPF. Ihned po vypuknutí genocidy 6. dubna se totiž jednotky RPF přesunuly z hlavního města Kigali, aby mohly bránit vražděné Tutsie v jiných částech země. V polovině června RPF obnovuje svou ofenzivu a poráží vládní jednotky, které zatlačuje do omezené zóny na jihozápadě země. Celá tato akce sebou přinesla velkou vlnu

pomstychtivého zabíjejí hutuských mužů „bojového věku“, jelikož u nich automaticky vládá předpoklad účasti na genocidě. Počet těchto obětí je odhadován až na 50 000 (Jones 2006: 244).

Prvotní odhady počtu obětí této genocidy se pohybovaly mezi 500 000 až 800 000 obyvatel, převážně tutsijského etnika. Následující vyšetřování a sčítání lidu tyto čísla však markantně zvedlo, a to na více než milion možných obětí (Karazsia 2018: 22). Pádem hutuského režimu července roku 1994, vyvstala zemi řada úkolů a výzev. Bylo třeba hospodářské a materiální rekonstrukce, restitucí a politického usmíření. Režim v rukou Tutsiů zaznamenal poměrně rychle pozitivní změny. Ekonomická situace byla navrácena do podoby před rokem 1994. Na politickém poli se RPF podařilo ustanovit „vládu národní jednoty“, která počítala s obsazením některých vysokých pozic Hutuy. Vláda zastávala názor, že síla a moc Tutsiů byla hlavním důvodem jejich přežití a motto „nikdy více“ bylo jasným signálem, že Hutuové se do dominantní pozice ve vládě již nikdy nedostanou (Jones 2006: 245).

Snaha o nápravu situace, a především pak o spravedlnost se projevila, jak v národní, tak mezinárodní rovině. Listopadu roku 1994 nechalo OSN vzniknout Mezinárodnímu trestnímu tribunálu pro Rwandu, který byl zřízen v místě prvních dohod, tedy v tanzanském městě Arusha. Navzdory velkolepým finančním částkám, které byly tomuto tribunálu věnovány se táhl velmi dlouho a výsledky byly poměrně neuspokojivé. Až v květnu roku 2004 byly vyneseny první rozsudky, a to pouze pro 21 obžalovaných. Naopak v samotné Rwandě bylo obviněných až 120 000 lidí, kteří sice byli vpraveni do vězení, ovšem jen zlomek byl skutečně souzen a až roku 2003 bylo vládou přiznáno, že tak velký počet obžalovaných není možné formálně soudit. Více než 20 000 vězňů bylo tedy propuštěno a dalším bylo přislíbené výrazné snížení trestu výměnou za přiznání. Nedílnou součástí při honbě za národní spravedlností se staly soudy *gacaca*, které představovaly tradiční formu tribunálů, kde byly výsledky o poznání rychlejší (Akhavan, Provost 2011: 89). I přes veškeré snahy o rekonstrukci vztahů a dosažení spravedlnosti, byli dále řady Tutsiů masakrovány. Jednak přeshraničními útoky z Konga, kam většina Hutuů unikla, a dále na následky AIDS, která se díky častému znásilňování široce ve Rwandě rozšířila.

3. Zapojení OSN do konfliktu

Situace ve Rwandě byla ze strany OSN monitorována jejich přímými zástupci na místě konfliktu, a následné informace zpracovávány Sekretariátem OSN. Vedoucím Sekretariátu byl v té době generální tajemník Butrus Butrus-Ghálí. Takto zpracované informace byly základním prvkem pro veškerá jednání Rady bezpečnosti OSN a hrály zásadní roli v celém rozhodovacím procesu. Přímými zástupci Sekretariátu byli v tomto případě dva lidé. Prvním byl tzv. zvláštní představitel generálního tajemníka Dr. Jacques-Roger Booh-Booh, který zároveň plnil v daném místě roli nejvyššího představitele OSN a byl mimo jiné bývalým ministrem zahraničí Kamerunu. Druhým představitelem byl kanadský generál Roméo Dallaire, který velel misi UNAMIR (Kovanda 2004: 47).

3.1. Varovné signály

Projevy etnického násilí nebyly v 90. letech ve Rwandě naprosto neočekávaným úkazem, avšak po zformování RPF a kladení odporu proti hutuskému zřízení nabyly tyto útoky daleko organizovanější, cílenější a promyšlenější podoby, navíc byly podporovány a provokovány právě vládou. Mezinárodní společenství bylo o tomto posunu a o vyhocenější situaci informováno nejprve prostřednictvím vlastních zastupujících úřadů v hlavním městě Kigali, následně při propuknutí otevřeného konfliktu i ze strany nevládních organizací sledující dodržování lidských práv a menší měrou ze strany novinářů.

3.1.1. Ndiaye a Dusaidi

Zprávy o rostoucím násilí se začaly objevovat především v roce 1993, po uzavření arushských dohod, které měly RPF a Tutsiům zajišťovat narovnání podřadného postavení. V dubnu roku 1993 byl do Rwandy vyslán speciální zpravodaj Komise pro lidská práva OSN Waly Bacre Ndiaye, který vypracoval detailní zprávu o situaci ve Rwandě, avšak na tu zprávu nebyl brán ze strany OSN žádný zřetel. V této zprávě Ndiaye popisuje širokou škálu závažných případů porušování lidských práv, které jsou předně etnicky a politicky motivované. Za zodpovědné za toto násilí označuje především vládní představitele, rwandskou armádu, milice ale i běžné občany

Rwandy. Stěžejní pasáží je v této zprávě část věnovaná otázce, zda je možné tuto situaci označovat jako genocidu. Ačkoli zde Ndiaye nedochází k jasné odpovědi, že to tak je, velmi jasně vyzdvihuje fakt, že násilí páchané na Tutsích není zapříčiněno jiným důvodem, než je jejich etnická příslušnost a poukazuje na fakt, že právě z tohoto důvodu je možné aplikovat Úmluvu o genocidě z roku 1948. V neposlední řadě také upozorňuje na silné riziko propuknutí genocidy a doporučuje řadu kroků, které by masakrům mohly zabránit (Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda 1999: 6-7).

Jako druhého člověka, který upozorňoval na eskalující situaci můžeme označit Clauda Dusaidiho, představitele RPF, který působil v OSN. Ten v OSN jasně deklaroval, že plnění arushských dohod je silně ohroženo a prezident Habyarimana odmítá dostát slibům ohledně svobodných voleb. I o tomto byla Rada bezpečnosti OSN spravena, ale nebrala tyto informace za směrodatné (Kovanda 2004: 48).

3.1.2. Dellairův telegram

Posledním ze zásadních signálů, že situace ke genocidě opravdu spěje byl tzv. Dellairův telegram. Ten byl zaslán kanadským generálem a velitelem mise UNAMIR Roméo Delleirem dne 11. 1. 1994 z hlavního města Kigali. V tomto telegramu Dellair popisuje sdělení svého informátora (vysoce postaveného člena Interahamwe), který uvádí, že hutuské polovojenské milice shromažďují v utajeném skladu zbraně typu G 3 a AK 47, a zároveň sestavují seznamy Tutsů žijících v Kigali (Kovanda 2004: 48). Další znepokojující informací, která se ostatně později také potvrdila, bylo, že Interahamwe plánují atentátní útok na belgické jednotky, čímž by Belgii přiměli stáhnout své vojáky ze Rwandy pryč. Poslední informací předanou informátorem byl fakt, že tyto milice vytrénovaly okolo 1700 mužů k vraždění a tyto jednotky rozmístily ve skupinách po 40 po celém Kigali. Informátor byl dokonce ochotný poskytnout lokaci daného úkrytu zbraní, výměnou za ochranu pro něj a pro jeho rodinu.

Dellair tento telegram zaslal Sekretariátu OSN, adresně generálu Barrilovi, který byl vojenským poradcem Generálního tajemníka OSN a vedoucím DPKO. Mimo jiné v něm popsal plán UNAMIRU pro zásah v dalších 36 hodinách a doporučení pro evakuaci informátora i jeho rodiny. Kofi Annan, tehdejší zástupce Generálního tajemníka OSN však odmítl jak ochranu pro informátora, tak i zakázal konfiskaci skladu

a zabránil tak UNAMIR zasáhnout, což obhajoval především nedostatečnou důvěryhodností informátora. Jak Dellairovi, tak Booh-Boohovi přikázal oznámit tyto informace prezidentu Habyarimanovi a velvyslancům Francie, USA a Belgie. 13. ledna Booh-Booh Sekretariát informoval o jednání s jednotlivými velvyslanci, kteří vyjádřili vážné znepokojení nad celou situací a přislíbili danou věc konzultovat se svými státy. Dále Booh-Boohova zpráva obsahovala reakci prezidenta Habyarimany, který naprosto popřel, že by o ozbrojování věděl a přislíbil celou situaci prošetřit.

V průběhu února bylo Sekretariátu opětovně zasíláno několik proseb o pomoc a zpráv ohledně neustále se zhoršující situace. Nakonec nejen členové mise UNAMIR, ale i belgický ministr zahraničí Willy Claes zasílal Generálnímu tajemníkovi žádosti o navýšení počtu a kompetencí UNAMIRU. Ani této žádosti se ovšem nedostalo pozornosti. Sám Dellair se nadále pokoušel získat povolení k zásahu ve skladu zbraní, ovšem ani zde Kofi Annan neustoupil s tím, že veřejná bezpečnost je odpovědností vládních složek a musí to tak i zůstat (Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda 1999: 10-14). Později se tento telegram stal symbolem ignorování varovných signálů ze strany mezinárodního společenství.

3.2. Prvotní zapojení OSN

Vůbec první zapojení OSN do situace ve Rwandě proběhlo roku 1993 na základě žádosti pocházející jak od Rwandy, tak od Ugandy. Tyto země žádaly o vyslání vojenských pozorovatelů podél společné hranice, a to z důvodu eliminace možnosti využití této zóny pro vojenské účely, speciálně pak pro dodávky zbraní do Rwandy.

3.2.1. Mise UNOMUR

22. června 1993 byla Radou bezpečnosti OSN ustanovena mise UNOMUR (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda), která měla trvat předběžně půl roku. Na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 846 a souběžných rozhovorů s ugandskou vládou došlo k rozmístění 81 vojenských pozorovatelů na ugandské straně hranice. Mezi hlavní cíle mise UNOMUR patřilo monitorování pohraniční oblasti a zabránění transportu zbraní a jiného vojenského materiálu přes hranice na území

Rwandy. Toto vše mělo zabránit eskalaci napětí mezi rwandskými vládními jednotkami a členy RPF, a poskytnout tak prostor probíhajícím jednáním v Arushe (Resolution 846 1993: 1-2). Mise UNOMUR byla ukončena 21. září 1994 a značně dopomohla ke snížení napětí mezi dvěma rwandskými rivaly, kteří se snažili o smírné jednání zakončené dohodami z Arushy. Na základě těchto dohod došlo v říjnu tohoto roku k ustanovení druhé mise OSN, kterou byla mise UNAMIR, jejíž úkolem byl dohled nad plněním podmínek těchto dohod.

3.3. Mise UNAMIR

Mise UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda) byla ustanovena rezolucí č. 872 dne 5. října 1993 a předchozí misi UNOMUR touto rezolucí začlenila pod svou působnost. Radou bezpečnosti OSN bylo rozhodnuto o vytvoření jednoho praporu o síle přes 2500 osob. Mandát této mise byl původně stanoven na šest měsíců a jeho hlavním úkolem měl být především dohled nad implementací arushských dohod a vyšetřování případů jejich neplnění. Dalším neméně podstatným úkolem bylo potom zabezpečení situace v Kigali a jejím okolí, sledování procesu repatriace uprchlíků a asistence při humanitární pomoci a další jiné mírotvorné aktivity (Resolution 872 1993: 1-3).

Na počátku dubna 1994 bylo Radou bezpečnosti rozhodováno o prodloužení mandátu UNAMIRU. Jak již bylo zmíněno, veškeré tyto debaty byly velmi ovlivněny strachem ze zabití vlastních vojáků, především pak ze strany USA, které v říjnu 1993 ztratily 18 mužů v Somálsku. I přes tyto pochyby byla mise 5. dubna rezolucí č. 909 o čtyři měsíce prodloužena s dodatkem, že po šesti týdnech dojde k vyhodnocení situace (Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda 1999: 15).

3.4. Reakce na OSN na průběh genocidy

Ačkoli se do Sekretariátu OSN dostávalo jen pomálu zpráv, a ne zcela přesných, jejich zájem o situaci ve Rwandě byl povrchní a Rada bezpečnosti tedy mohla jen stěží situaci rozumět. Ve svých materiálech o konfliktu Sekretariát referoval jako o „*ozbrojených srážkách mezi jednotlivými frakcemi*“. Předním zájmem OSN byl stav vojáků UNAMIRU, evakuace cizinců ze země a parciální zájmy členských států, o masovém vraždění nepadla zmínka. Existovaly zde i předzvěsti nového kola masakrů a to od 8. dubna, které měly nabýt ještě větší intenzity. Lidé s touto informací obeznámeni doufali, že dojde k rychlému rozhodnutí Rady bezpečnosti o vyslání vojáků, kteří zbývající Tutsie zachrání. Tato myšlenka byla však nereálná, neboť i kdyby takové rozhodnutí padlo, k samotnému vyslání vojáků a ustanovení mise by došlo v horizontu týdnů až měsíců. (Kovanda 2004: 52-53).

Situace okolo probíhající mise UNAMIR se neustále a zdlouhavě probírala. 21. dubna, kdy vraždění probíhalo již dva týdny, vydal Generální tajemník „zvláštní zprávu“, k budoucnosti UNAMIR a na jednání Rady bezpečnosti bylo představeno několik alternativ, kterými se řídit. První možnost představovala totální stažení mise, druhou bylo udržet v zemi zmenšený oddíl 270 lidí – tato možnost ovšem operovala s předpokladem příměří. Třetí možností bylo radikální posílení celé mise v rámci tisíců vojáků, kteří by operovali pod mandátem hlavy VII Charty OSN, která již předpokládá situaci, že místní úřady nemusí s mezinárodním zásahem souhlasit. Tímto parametrem by tedy mise velmi posílila (Kovanda 2004: 53). Právě tento návrh můžeme zpětně vidět jako možné řešení, avšak i zde narážíme za prvé, na problém nároku na pohotové provedení intervence a za druhé na neochotu členských států hlavu VII Charty využít. Navíc již v této bylo velmi obtížné sehnání jen desítek vojáků na posílení UNAMIRU, jelikož státy odmítaly vojenské síly poskytnout.

3.4.1. Stahování vojenských sil

Jak již výše zmíněný strach ze ztráty vlastních vojáků, tak násilí již na nich ve Rwandě konané, přiměly většinu zemí ke stažení svých jednotek ze Rwandy. Jako první ke stažení jednotek přistoupila Belgie, jež následovalo vydání rezoluce č. 912, která přistoupila k druhé možnosti navržené generálním tajemníkem – tedy ponechání

pouhých 270 členů mise UNAMIR (Herr 2018: 29). Tato rezoluce také upravovala mandát UNAMIRU k vyjednávání mezi nepřátelými stranami, k pomoci v obnově humanitárních operací, k monitorování situace a vývoje v zemi a v neposlední řadě k zabezpečení a ochraně civilistů, kteří se uchýlí pod ochranu UNAMIRU (Resolution 912 1994: 2-3). Toto vše mělo mít na starost 270 špatně ozbrojených mírových sil, které se nacházely uprostřed masakru.

Generál Rómeo Dallaire, který jak svým telegramem, tak dalšími zprávami neustále upozorňoval na kritickou situaci, tuto rezoluci odmítl plně respektovat, a podařilo se mu na místě udržet okolo 500 vojáků, především z ghanských a tuniských jednotek. S tímto mu značně pomohl generálem Henry Kwami Anyidoho, který velel OSN silám v Ghaně. Právě tyto jednotky zachránily tisíce tutsijských životů a jako jediné se rozhodly pomoci. Rada bezpečnosti, ani Sekretariát nedbaly na žádné z těchto zpráv a naprosto odmítaly užití pojmu „genocida“ na veřejných zasedáních. K tomu došlo až v květnu, kdy s tímto termínem přišel člen české delegace Karel Kovanda.

3.4.2. Mise UNAMIR II a konec genocidy

Dne 28. dubna 1994 česká delegace podává návrh předsednického prohlášení k situaci ve Rwandě. Rada bezpečnosti nadále v podstatě ignorovala masové vraždění a situaci ve Rwandě řešila pouze kvůli smrti vlastních vojáků z UNAMIRU, případně v souvislosti s občanskou válkou, za kterou genocidu považovala. Návrh českého předsednického prohlášení se záměrně vymykal zavedeným zvyklostem. Česká delegace v tomto prohlášení naznačovala, že informace podávané Radě bezpečnosti Generálním tajemníkem nejsou dostatečné, a naopak velmi vyzdvihovala informace přijímané od nevládních organizací, což bylo v této době poměrně nestandartní. Tyto nejhodnotnější a nejvěrohodnější reporty totiž přicházely od lidskoprávních a humanitárních organizací jako Africa Watch, Amnesty International, Červený kříž nebo Lékaři bez hranic. Návrh obsahoval i jasné označení viníka genocidy, tedy prozatímní hutuskou vládu, a především apeloval na nutnost užití správného termínu, tedy genocida. V otázce terminologie se delegace odkazovala na prameny mezinárodního práva, tedy přesněji na Konvenci o předcházení a trestání zločinu genocidy z roku 1948, která genocidu jako takovou zakazuje. Návrh se nasetkal s všeobecným přijetím a vyvolal vleklou debatu. S dalším návrhem prohlášením přišla africká regionální

skupina a novozélandský předseda Rady se následně snažil tyto texty sjednotit pro výslednou podobu prohlášení. V tuto chvíli ovšem do debaty přistupuje Francie, která odmítá přiřknutí viny pouze hutuské straně, ale domáhá se vinnu rozdělit stejnoměrně. V prohlášení nakonec přijatém naprosto chyběly zásadní návrhy českou delegací prosazované. Nezazněl v něm pojem genocida a naprosto se nezmínily informace podané ze strany nevládních organizací (Kovanda 2004: 56-58).

Dalších několik týdnů k se k tomuto tématu Rada bezpečnosti ve svých veřejných zasedáních opět nedostala. K tomu došlo až další měsíc, kdy 16. května na zasedání Rady bezpečnosti Karel Kovanda pronesl razantní projev, ve kterém uvedl pravé počty obětí a popsal situaci nikoli jak bylo doposud vykládáno - „humanitární katastrofa“, nýbrž genocida. Na tomto zasedání byl následně přijat návrh rezoluce č. 918, která navracela jednotky UNAMIRU zpět do Rwandy a uvalovala na Rwandu zbrojní embargo. Po šesti týdnech vraždění tedy OSN rozhodla o posílení mandátu mise, která měla být vedena pod hlavou VII Charty OSN, a posílení počtu na 5500 lidí. Cílem UNAMIRU II bylo především zajištění bezpečnosti civilního obyvatelstva a poskytnout ochranu a podporu humanitárním misím (Resolution 918 1994: 3).

I když byla tedy konečně přijata rezoluce, která měla v moci skutečnou pomoc, celý systém narazil na opětovný problém nedostatečně rychlé akceschopnosti. Zajištění vojáků a financování operace bylo zdlouhavé a poměrně neuspokojivé. Dva měsíce po vydání této rezoluce mělo OSN k dispozici pouze desetinu z potřebného počtu. Nakonec to byly USA, kdo sám financoval třetinu celé operace. Mezitím ve Rwandě hutuský režim výrazně oslaboval a jednotky UNAMIRU II na místo tak dorazily až v červnu, tedy ve chvíli, kdy byla genocida téměř u konce a fronta RPF ovládala většinu území, včetně hlavního města Kigali (Kovanda 2004: 59).

Tento moment již nabídla svou pomoc i Francie, která zorganizovala operaci Turquoise. Cílem této operace bylo vytvoření bezpečné zóny, která měla poskytnout ochranu obyvatelstva i humanitárních pracovníků (Final report on Operation Turquoise authorized by Security Council resolution 929 1994). Vyskytly se ovšem i názory, které tento záměr zpochybňovaly a poukazyvaly na další možný cíl Francie, kterým bylo umožnit útěk řadě hutuských vysokých představitelů do sousedního Konga, což se také stalo.

3.5. OSN po skončení genocidy

Po ukončení genocidy bylo cílem mezinárodního společenství nastolení spravedlnosti a potrestání viníků. V listopadu 1994 byl v Arushe zřízen Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu. Nicméně jak již bylo v práci zmíněno, navzdory impozantním částkám – 1,8 miliardy USD, byly výsledky neuspokojivé a celý proces postupoval velmi pomalu, k prvním rozsudkům dospěl až v květnu roku 2004 (Jones 2006: 244).

V roce 1999 byla generálním tajemníkem Kofi Annanem ustanovena Komise pro nezávislé vyšetřování činnosti OSN během genocidy ve Rwandě v roce 1994. Z výsledné zprávy této komise jasně vyplynul fakt, že OSN selhala jak před genocidou, tak během ní v několika zásadních ohledech.

4. R2P – Odpovědnost za ochranu¹

Koncept, později princip odpovědnosti za ochranu se ve sféře mezinárodních vztahů formuje od konce studené války. Jakmile si svět mohl oddechnout od ustavičné atmosféry strachu z případného jaderného střetu USA a SSSR, otevřel se prostor k posílení mezinárodních institucí a k řešení problémů, jako systematické porušování lidských práv a páchání válečných zločinů (Bílková 2010: 27). Koncept Odpovědnosti za ochranu vyjádřil snahu reflektovat zvyšující se důraz na bezpečnost a na lidská práva, a znovu otevřel debaty o pojmu suverenity. V této souvislosti došlo k opětovné polemice nad vztahem suverenity, lidských práv a legitimacy tzv. humanitární intervence. Ke zvýraznění nutnosti přehodnocení pohledu na mezinárodní bezpečnost přispěla Zpráva Rozvojového programu OSN o lidské bezpečnosti z roku 1994, kde se poprvé objevuje termín „vícedimenzionální bezpečnost“, která neobsahuje pouze ochranu před bezprostředními vojenskými hrozbami, ale počítá i s dimenzí ekonomickou, potravinářskou, zdravotní, environmentální, společenskou, politickou a komunitní (Evans 2008: 34).

Snaha o vypořádání se s diskreditací humanitárního intervencionismu prochází celým zrodem konceptu R2P. Nejpalčivěji byla tato problematika vnímána po intervenci NATO v Kosovu v březnu 1999, kde zásah proběhl bez jasného mandátu Rady bezpečnosti OSN. Ačkoli zde porušení suverenity proběhlo za účelem prevence humanitární katastrofy či případné genocidy, byl zásah kritizován pro svou účelovost a zneužívání pravomocí, a to i přes to, že nečinnost OSN v těchto případech v minulosti znamenala smrt několika milionů lidí. Mezi hlavní případy je zde možné uvést právě Rwandu, Kambodžu či Bosnu a Hercegovinu (Provost, Akhavan 2011: 117). Přesně tyto události, tedy genocidu ve Rwandě a masakr v Srebrenici, zmiňoval generální tajemník OSN Kofi Annan ve své Zprávě milénia, ve které položil zásadní otázku, která podnítila vznik konceptu R2P: *„Pokud je humanitární intervence skutečně nepřijatelným útokem na suverenity, jak bychom měli reagovat tváří v tvář takovým situacím, jakých jsme byli svědky ve Rwandě, či v Srebrenici – na rozsáhlé, hrubé a*

---

¹ *Responsibility to protect, tedy do češtiny přeloženo Odpovědnost za ochranu, lze najít v českém prostředí i pod pojmem Odpovědnost chránit. Oba tyto termíny jsou poměrně stejně zastoupené. Já jsem si pro svou práci vybrala první variantu, a to především z důvodu, že co se týče českých zdrojů, vycházím z publikací docentky Bílkové, která používá právě tento termín.*

systematické porušování lidských práv, které protirečí všem principům, na nichž je založeno naše chápání lidskosti?“ (Report of the Secretary-General 2000: 34). Na základě výzvy z této zprávy vycházející, v září 2000 z podnětu kanadského premiéra J. Chrétiena vznikla Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu – ICISS.

4.1. Zpráva ICISS

Zpráva ICISS, zveřejněná roku 2001 jako odpověď na otázku položenou Kofi Annanem formuluje koncept, který redefinuje klasické pojetí státní suverenity a stanovuje podmínky, za kterých povinnosti ze státní suverenity vyplývající mohou spadnout pod pravomoc jiného subjektu, než je daný stát. Přivádí sem nový termín, čímž je Odpovědnost za ochranu neboli R2P, který měl nahradit dlouhodobě kritizovanou humanitární intervenci a nastavit nový směr smýšlení o intervenci jejíž cílem není poškození interventa, nýbrž pomoc strádajícímu obyvatelstvu (Bílková 2010: 35).

Nové vymezení možnosti intervence za rámec státní suverenity dává do souvislosti s třemi principy mezinárodních vztahů, které zároveň představují trojí odpovědnost – za prevenci, za reakci a za rekonstrukci. Nový rozměr zde získává právě pojem suverenity, který již není pouhým znakem kontroly a schopnosti vydávat autoritativní rozhodnutí ale také odpovědností, tedy závazkem vůči obyvatelstvu a jeho blahobytu. Lidská práva jsou tu vyňata z výsadních práv státu a stávají se zájmem celého mezinárodního společenství (2010: 36).

Základním předpokladem ICISS je, že primární odpovědnost za ochranu jeho obyvatel leží na státu samotném, ovšem za předpokladu, že stát není schopen tuto ochranu zajistit a „*obyvatelé trpí vážnou újmou následkem vnitřní války, povstání, represí či selhání státu a dotyčný stát to nechce či nemůže zastavit nebo tomu zabránit, princip neintervence ustupuje mezinárodní odpovědnosti za ochranu*“ (Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty 2001: XI). Mezinárodní společenství má též tuto odpovědnost ve chvíli, kdy daný stát nemá dostatečné kapacity na efektivní zásah, nebo sám o pomoc požádá. Ačkoli zpráva zcela jistě klade největší důraz na odpovědnost za prevenci, tak jakmile tato odpovědnost selhává, je možné přistoupit k reakci. Nejrozsáhlejší částí zprávy ICISS je právě

věnována možnosti reakce a ačkoli přednost zde vždy dostává nevojenské, mírové řešení, je tu obšírně popsána i možnost vojenské intervence – tedy její legitimita, okolnosti a autorita, která ji má v moci schválit (Bílková 2010: 52). Důvodem pro vojenský zásah je zde uvedena „*vážná a nenapravitelná újma člověku, nebo její bezprostřední pravděpodobnost*“, která může být ve formě: „*rozsáhlé ztráty na životech, které jsou výsledkem úmyslného jednání státu, zanedbáním či neschopností státu zasáhnout*“ nebo „*rozsáhlou etnickou čistkou*“, a to ať ve formě zabíjení, teroristických aktů či znásilnění (Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty 2001: XII). Legitimizace vojenské intervence je dále možná pouze za splnění stávajících podmínek, kterými jsou správný úmysl, krajní možnost, přiměřené prostředky a rozumné vyhlídky na úspěch. Jedinou autoritou, kterou zpráva ICISS považuje za vhodnou k pověření k vojenskému zásahu je Rada bezpečnosti OSN, na kterou zároveň apeluje v lepším fungování a neprodleném zabývání se žádostmi, které o vojenské intervence prosí. Pakliže by Rada bezpečnosti nefungovala, jak má, nabízí se zde princip nazvaný Jednotni za mír (United for Peace), který umožňuje schválení intervence na mimořádném zasedání Valného shromáždění OSN, kdy je pro schválení návrhu intervence potřeba dvoutřetinová většina hlasů.

4.2. Přijetí konceptu R2P v OSN

Ačkoli k vydání zprávy ICISS došlo již roku 2001, k přijetí samotného konceptu dochází až o několik let později. V reakci na události 11. září v USA se hlavní mezinárodní debata přesunula k otázce hrozby terorismu a vnitrostátní problémy šly stranou. I přes tyto obtíže na začátku, byla R2P přijata v roce 2005. V tomto roce se stal hlavním mezníkem Světový summit OSN k šedesátému výročí, kde byly předneseny dvě zásadní mírem a bezpečností zabývající se zprávy, které vznikly coby východisko pro jednání samotného summitu.

První z těchto zpráv byla zpráva Panelu na vysoké úrovni pro hrozby, výzvy a změnu, která kladla důraz na nový přístup ke kolektivní lidské bezpečnosti, který zdůrazňuje i problematiku chudoby, nemocí, zhoršujícího se životního prostředí nebo terorismu. Tato zpráva také téměř doslovně přebírá podmínky pro vojenskou intervenci ze zprávy ICISS a připojuje se v apelu na jejich přijetí (Evans 2008: 44-45).

Druhou zprávou byla pak zpráva Generálního tajemníka OSN pro Světový summit 2005, která přebírá jak samotný text panelu, tak obsah zprávy ICISS a zároveň doporučuje principy obsažené v R2P rozšířit o přímou aplikaci na zločiny: „*genocidy, etnické čistky a zločinů proti lidskosti*“ (Bílková 2010: 40-41).

4.2.1. Závěrečný dokument summitu 2005

Závěrečný dokument Světového summitu znamenal právoplatné přijetí konceptu R2P. Konkrétně se tak stalo na plenárním zasedání Valného shromáždění OSN, kde byl v přeformulované a zredukované formě koncept ICISS přijat a zahrnut do Závěrečného dokumentu summitu. Tento dokument přiřkl každému jednotlivému státu odpovědnost za ochranu svého obyvatelstva před „*genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti*“ (UN Doc. A/RES/60/1: odst. 138), přičemž daná odpovědnost zahrnuje i předcházení těmto trestným činům, včetně jejich podněcování. Mezinárodní společenství má být v tomto ohledu podporou i pomocnou silou, je-li potřeba. Pakliže státy v této své funkci selžou, je mezinárodní společenství odpovědno k užití „*vhodných diplomatických, humanitárních a jiných mírových prostředků pod hlavou VI., VII., VIII. Charty OSN*“ (UN Doc. A/RES/60/1: odst. 139). Tyto prostředky by měly být užity včas a rozhodně v kolektivních akcích prostřednictvím Rady bezpečnosti a tyto akce pak prováděny ve spolupráci s příslušnými regionálními organizacemi. Zdůrazněno zde pak bylo doporučení Valnému shromáždění pro pokračování v úvahách o R2P.

Celkově se této deklaraci o R2P dostalo rozpačitého přijetí. Úspěch či neúspěch zde byl velmi nejednoznačný a rozsudky o tom, zda šlo o podporu či brždění konceptu R2P závisely na tom, s čím byla deklarace porovnávána. Jedna strana zastoupena například T. Lindbergem nebo S. Chestermanem mluvila o „revoluci v mezinárodních vztazích“ a výsledky summitu považovala za velmi pozitivní. Druhá strana, ke které patřil především předseda ICISS G. Evans, který vyjádřil hluboké zklamání nad výsledky summitu a nebál se o nich hovořit jako o „promarněné příležitosti“. Ovšem například jiný člen komise ICISS, R. Thakur kvitoval stejné výsledky s nadšením (Bellamy 2009: Kapitola 3).

Ačkoli v Závěrečném dokumentu dochází ke zřejmému zúžení pojetí konceptu R2P v porovnání se zprávou ICISS, naznačil velký posun ve smyslu vnímání suverenity. Zachována zde byla především odpovědnost k prevenci, ovšem odpovědnost k rekonstrukci dokument opomíjí. Hlavním problémem zde byla především absence kritérií pro použití vojenské síly, kdy výčet možností aplikace R2P byl pouze taxativně vymezen (Evans 2008: 47-48).

4.3. Institucionalizace a použití R2P

Schválení R2P samotným Světovým summitem 2005 neznamenal jeho automatické prosazení v praxi. Až v dubnu roku 2006 došlo Radou bezpečnosti k přijetí rezolucí č. 1674 a 1706, které potvrzuje ustanovení odstavců 138. a 139. Závěrečného dokumentu a dochází k explicitnímu přihlášení se ke konceptu R2P. Roku 2007 dochází pak k prvnímu zmínění R2P v konkrétním řešení povolebního násilí v Keni, a dále jsou odpovědnostní principy připomínány Súdánu v souvislosti s událostmi v Dárfúru. V souvislosti s těmito událostmi dochází po vyostřené diskusi ke zřízení funkce zvláštního poradce generálního tajemníka pro odpovědnost za ochranu a jmenování Edwarda Lucka na tuto pozici. Jedním z nejsilnějších propagátorů konceptu R2P byl v tuto dobu nový generální tajemník Pan Ki-Moon, který dlouhodobě volal po řádné konceptualizaci a implementaci konceptu (Hilpold 2015: 22-24).

K tomu dochází 12. ledna 2009, kdy ve spolupráci se zmíněným Edwardem Luckem zpracují zprávu s názvem Implementace odpovědnosti za ochranu. Tato zpráva přímo navazuje na Závěrečný dokument, představuje trojpířřovou strukturu konceptu, a především upozorňuje na to, že koncept nepřekračuje kompetence mezinárodního práva, naopak je posiluje. Ukazovala R2P ne jako nepřítele suverenity ale jako jejího spojence (Bílková 2010: 52-53). Tato zpráva vzbudila všeobecné pozitivní reakce a stala se východiskem plenárního zasedání Valného shromáždění OSN, kde byla přijata další rezoluce deklarující ochotu pokračovat v diskusích o R2P.

Po roce 2009 se dalším zlomovým stává rok 2011, kdy byl koncept R2P použit jako přímé odůvodnění vojenského zásahu v Libyi. Zásah měl oporu v rezoluci č. 1973, kterou Rada bezpečnosti umožnila NATO a jeho spojencům ozbrojený zásah s cílem poskytnutí ochrany civilnímu obyvatelstvu, které bylo ohrožené ze strany vládního

režimu Muamara Kaddáfího. Ačkoli se tato akce zprvu těšila poměrné mezinárodní podpoře, časem vznikly pochyby o překračování mandátu poskytnutého Radou bezpečnosti NATU, které se mělo mimo jiné zapojovat do bojů na straně povstalců (MZV ČR 2014: 11-12).

V současné době je koncept R2P vnímán jako užitečný a s velkým potenciálem, avšak i nadále přetrvávají neshody ohledně významu a správného použití konceptu, respektive o jeho nekonzistentním užívání.

5. Mezinárodní debata – vliv rwandské genocidy v cestě k R2P

Principem nedotknutelného a nezpochybnitelného konceptu suverenity národních států, tedy nezasahování do vnitřních záležitostí státu, otřásl události 90. let 20. století – krize v Somálsku, Srebrenici, Východním Timoru nebo právě ve Rwandě. Ukázala se zde zásadní propast mezi ideou autority mezinárodních společností jako OSN, jakožto garanta mezinárodní bezpečnosti, který zde nevyhnutelně narážel do zdi silného paradigmatu nepřijetí konceptu humanitární intervence. Vývoj institucí mezinárodní správy silně zaostával za narůstajícím vznikem kolektivních problémů a problémů humanitárního světa. Myšlenka globální bezpečnosti zde neustále narážela na problematiku nedostatečné autority a roztržité mezinárodních institucí a nedostatečnou distribuci mezinárodních vojenských sil (Thakur 2015: 4).

Genocida ve Rwandě v tomto směru poukázala na řadu nedořešených problémů a mezer jak v konceptu samotné humanitární intervence, tak ve spolu provázané otázce humanitární pomoci. D. Maxwell a P. Walker toto v několika bodech shrnují na případu genocidy ve Rwandě, která poukázala na obecná selhání humanitárního světa: Za prvé, to byla silná disproporce pomoci a zásadní akce. Humanitární pomoci se Rwandě dostalo násobně více a násobně rychleji, než tomu bylo v otázce vojenské akce nebo jakékoli jiné intervence, což byl v této době trend víceméně všeobecný. Právě na základě této genocidy, řada kritiků jako například D. Rieff ukázali směr debaty ve smyslu toho, že humanitární pomoc není schopná odvrátit válečná utrpení, stejně jako neřeší příčiny, leč se jí dostává daleko více a snadněji. Druhým bodem je obecné selhávání mezinárodního společenství v analýze blížící se krize a rychlosti činit kritická rozhodnutí. V případě Rwandy zde jasně zmiňují odmítnutí vidět potenciál humanitární nouze a zvolení snadnější definice jej jako problém „rozvojový“. Třetím problémem byla v této analýze záležitost nestrannosti humanitárních akcí, tedy to, v čí prospěch je tato nestrannost zajišťována – zda vůči lidským potřebám, či politickým imperativům. V této souvislosti je zmiňován především otázka UNAMIRU, který opakovaně žádal o povolení k razantnější akci, která by se patrně dotkla lokálních politických aktérů, a opakovaně byl odmítnut z důvodu zachování „nestrannosti“ akce. Za čtvrté problematika toho, že ve finále může humanitární akce být záminkou pro únik lidí za genocidu zodpovědných, což případ Rwandy do jisté míry byl (Maxwell, Walker 2009: 103-105).

5.1. Zmínky genocidy ve Rwandě v debatě o R2P

Ačkoli hojně používané heslo „Never again“ rezonovalo mezinárodním prostorem již od 2. světové války, neochota k dohodě a přijetí jasného znění možnosti porušení suverenity států k ochraně jejich obyvatelstva byla zřejmá. Genocida ve Rwandě byla bezpochyby jednou z hlavních hybných sil posunu této myšlenky. Pro dokreslení je možné použít slova D. Maxwella a P. Walkera: *„Ze všech událostí formujících současnou humanitární iniciativu, není žádná vlivnější než rwandská genocida z roku 1994“* (Maxwell, Walker 2009: 101). Oba ve svých textech uvádějí jako hlavní příčiny právě selhání deklarovaného udržování míru a vakuování mezinárodních institucí. Jak již bylo v práci zmíněno, byl to nakonec sám Kofi Annan, jeden z předních iniciátorů a zastánce konceptu R2P, který byl mimo jiné v době rwandské genocidy zástupcem generálního tajemníka OSN, který ve své Zprávě milénia z roku 2000 explicitně zmiňuje události Rwandy jakožto *„rozsáhlé, hrubé a systematické porušování lidských práv, které protirečí všem principům, na nichž je založeno naše chápání lidskosti“* a právě předejití těchto zločinů staví nad princip nedotknutelnosti suverenity, který dává do přímé souvislosti se Rwandou.

Dalším z předních přispěvatelů ke konceptu odpovědnosti chránit a člen komise ICISS R. Thakur ve svém textu k R2P řekl: *„Když se ve Rwandě v roce 1994 odehrála genocida a za pouhé tři měsíce bylo zmasakrováno 800 000 lidí, svět vydal tiché a vzdálené, velmi vzdálené svědectví své vlastní apatie. Tato lhostejnost a nečinnost mezinárodního společenství zůstává jednou z nejhanebnějších epizod od holocaustu“* (Thakur 2015: 244-245).

Již dříve zmíněný G. Evans, předseda komise ICISS a další z předních tvůrců celého konceptu se sám o rwandské genocidě vyjadřoval jako o nejhorší z genocid od dob holocaustu a v souvislosti s nutností přijetí konceptu Odpovědnosti za ochranu často uváděl heslo *„There must be no more Rwandas“*. Konkrétně se tento výrok objevil například v těchto formách:

„Už nesmí existovat žádná nová Rwanda. Pokud věříme, že všichni lidé mají stejné právo na ochranu před činy, které šokují svědomí nás všech, pak musíme spojit rétoriku s realitou a princip s praxí. Nemůžeme se spokojit se zprávami a prohlášeními. Musíme, jako mezinárodní společenství, být připraveni jednat. Nebudeme schopni žít sami se sebou, pokud tomu tak nebude (Evans 2004: 89).“

„Je jen otázkou času, kdy se odněkud znovu objeví zprávy o masakrech, masovém hladovění, znásilnění a etnických čistkách. A znovu vyvstane otázka v Radě bezpečnosti, v hlavních městech politiky, v médiích: Co budeme dělat? Tentokrát musí mít mezinárodní společenství odpovědi. Jen málo věcí způsobily více škody jejich sdílenému ideálu, že lidé mají stejnou hodnotu a důstojnost než neschopnost společenství států těmto hrůzám zabránit. V tomto novém století už nesmí existovat žádná nová Rwanda“ (Evans 2002: 100).

5.2. Specifika genocidy ve Rwandě

Genocida ve Rwandě, ke které došlo na jaře roku 1994, představuje jednu z nejčernějších kapitol novodobé africké historie a situace, ke které zde došlo, byla v mnohých ohledech naprosto bezprecedentní. Během tří měsíců bylo ve Rwandě zavražděno přes 800 tisíc lidí. Masakr byl extrémní nejen rozsahem spáchaných zločinů, ale také masovou mírou participace běžných obyvatel země na jejich spáchání. Ačkoli genocida probíhala pouhé tři měsíce, její konečné důsledky ochromily region na několik dalších let. Během ní i po ní docházelo k masivnímu úprku obyvatel Rwandy do sousedních zemí a celková špatná situace dala příležitost radikalizaci a ozbrojování, které napomohly v zahájení následného konfliktu v tehdejší Zairu.

Celkově můžeme genocidu ve Rwandě specifikovat čtyřmi základními prvky: 1) rychlost, 2) jednoduchost – jak prostředků, tak postupu, 3) rozsah – počet obětí, a 4) zapojení civilního obyvatelstva a žen.

Tato genocida bývá označována jako vůbec nejrychlejší genocida historie. Nabízí se zde hojná komparace s holocaustem, kdy ve Rwandě za pomoci daleko primitivnějších prostředků byl počet obětí za den pětkrát vyšší než v nacistických koncentračních táborech. Během pouhých sto dní zde byly pozabíjeny tři čtvrtiny veškerého tutsijského obyvatelstva. Již během několika prvních hodin po pádu letadla s prezidentem Habyarimanou byly zabity tisíce Tutsiů. Přesný počet obětí je těžké určit ale nejčastěji uváděným číslem bývá 800 000, odhady rwandské vlády po sčítání lidu ovšem dosahují k více než milionovému počtu. Jestliže se tedy budeme řídit číslem mezi 800 tisíci až milionem, a tím, že genocida trvala sto dní, dojdeme k faktu, že každý den umíralo ve Rwandě okolo deseti tisíců lidí.

Co se týče prostředků a postupu, bylo zde vše v podstatě velmi primitivního rázu. K zabíjení sloužily především mačety, které se později staly neoficiálním symbolem genocidy. Bez sofistikovaných a technicky vyspělých prostředků se zde ukázalo, že stačí dobře organizovaný a propracovaný proces zabíjení. Stěžejními aktéry se v tomto procesu stali právě hutuští obyvatelé Rwandy, tedy civilisté. Ti zpracování propagandou a neustálým vštěpováním strachu z Tutsiů spolu s Interahamwe a prozatímní hutuskou vládou obstarali veškeré zabíjení. Nebylo zde třeba velké státní armády nebo nájemných vojáků. Vraždění zde nebylo výsledkem zuřivosti nebo davového násilí, ale produktem chladného vypočítavého rozumu. Ačkoli je nemožné odhadnout, kolik mužů a žen by se roli vraha vyhnulo, měli by tu šanci, zcela jisté je, že mnoho Hutuů vraždilo s dychtivostí a bez zábran. Někteří motivováni chamtivostí a vidinou majetku Tutsiů, jiné motivovala bezprecedentní možnost uplatnit moc nad dříve povyšovaným etnikem. Výrazným specifikem rwandské genocidy je podstatná role hutuských žen, které se projevovaly extrémní agresí a násilím vůči ženám tutsijským, které byly dlouhodobě prezentovány jako sexuálně žádanější.

5.3.Specifika rwandské genocidy v kontextu debaty

5.3.1. Rychlost

Rychlost odehrání genocidy lze v tomto případě explicitně spojit s včasným zásahem, dostatečnou prevencí a vnímáním varovných signálů. Právě prevence je ve finální podobě konceptu R2P jednoznačně vnímána jako nejpodstatnější část Odpovědnosti za ochranu. Na příkladu rwandské genocidy je tento apel o to znatelnější, neboť varovných signálů blížící se genocidy, a nakonec i jasných proseb o pomoc bylo v tomto případě hned několik, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Text článku 138. Závěrečného summitu 2005 doslovně popisuje nutnost „vytvoření schopnosti včasného varování“ a článek 139. „včasná a rozhodná kolektivní opatření“, která má v uvedených případech mezinárodní společenství učinit.

„Svět měl oči, aby je viděl, včasné varovné signály byly hojné téměř pro každý nejhorší případ genocidy a masového zverstv na světě. Hitlerovo Německo, Rwanda i bývalá Jugoslávie se jimi již několik let vyznačovaly a nezbytná opatření nebyla přijata včas“ tak ve své knize G. Evans popisuje nutnost rychlého vyhodnocení situace a

včasného zásahu (Evans 2002: 100). Zkušenost jasně říká, že prevence je mnohem méně nákladná než léčba a v otázce R2P je třeba postupovat zrovna tak. Evans, jako spousta jiných komisařů ICISS proklamoval, že uznání těchto skutečností, tedy prevence jako nejdůležitějšího rozměru Odpovědnosti za ochranu, by mělo být jádrem veškerých závěrů o R2P (Evans 2008: 79). Také J.A. Bellamy ve svém knize hovoří o účinném mechanismu včasného varování, který neapeluje pouze na časovou složku – tedy včasný zásah ale také předávání informací těm správným institucím: *„Je zřejmé, že některá z nejhorších zvěrstev jako byly válka v Bosně a genocida ve Rwandě, byly předpovězeny nejprve ve zprávách CIA a později generálem Rómeo Dallairem. Problémem v obou případech bylo, že varování byla vydávána ad hoc institucím, kterým nebyl konkrétně přidělen úkol zvěrstvům předcházet“* (Bellamy 2009: Kapitola 4).

Zásadním způsobem byla v důsledku rwandské genocidy také „zhodnocena“ zkušenost nedostatečné pružnosti a rychlosti Rady bezpečnosti ve svém konání. Toto se více než ve finální podobě R2P, projevilo v textech zprávy ICISS a debatě s ní spojené, kde zpráva zaujímá pragmatický postoj vyplývající z časté neschopnosti jednat: *„pokud Rada bezpečnosti nebude schopna plnit svoji odpovědnost v situacích svědomí-šokujících, které volají po akci, pak je nerealistické očekávat, že dotčené státy vyloučí jiné prostředky a formy akce, aby reagovaly na závažnost a naléhavost těchto situací“* (Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty 2001: par. 6.35), a navrhuje přijetí opatření sloužících v případě, že Rada nebude schopna odpovědnost plnit. Na toto navazuje profesor mezinárodního práva P. Hilpold, který varuje před situacemi, kde mezinárodní společenství nepřevzme svou odpovědnost a naznačuje, že právě zpráva ICISS považuje připravenost zasáhnout a zasáhnout včas, na počátku 21. století za mnohem větší, než tomu bylo v minulosti (Hilpold 2015: 10).

5.3.2. Rozsah

„Nejhorším činem domácího kriminálního chování vlády je rozsáhlé zabíjení vlastních lidí“, řekl ve svém textu R. Thakur, který v této souvislosti zmínil právě Rwandu a pojem „nadměrně rozsáhlého státního násilí“, který se vyvinul pro zpochybnění užití násilí jakýmkoli státem při jeho vnitřním i mezinárodním vystupování, nad úroveň mezinárodním společenstvím považovanou za legitimní, tudíž nutnou jejich zásahu (Thakur 2015: 245). Dále zde zmiňuje koncept R2P, jakožto

prostředek OSN pro udržování mezinárodní bezpečnosti v interních ozbrojených konfliktech, kde je dominantní počet civilních obětí.

Obecně je otázka počtu obětí, často uváděna jako „prahová hodnota“ nebo „prahové kritérium pro akci“, která určuje možnost použití vojenské síly, což je uvedeno, jak ve zprávě ICISS, tak v samotném Závěrečném dokumentu Světového summitu 2005. Ačkoli zde nebyl přesně vyčíslen „velký rozsah“, G. Evans jasně uvádí, že vojenská akce může být legitimní jako preventivní opatření v reakci na jasné důkazy o pravděpodobném rozsáhlém zabíjení, neboť bez této možnosti předjímání by se mezinárodní společenství dostalo do morálně neudržitelného postavení, kdy by bylo nutné počkat, až začne genocida, než bude moci přijmout opatření k jeho zastavení (Evans 2004: 85). Přesně toto byla situace, na kterou generál Dellaire upozorňoval ve svém telegramu.

R2P se ve svém samotném jádru vztahuje na události „závažných porušení lidských práv s rozsáhlými ztrátami na životech nebo rozsáhlými etnickými čistkami“, a události tohoto druhu má Rada bezpečnosti rychle přezkoumat (Hilpold 2015: 10). „Čím smrtelnější násilí, tím oprávněnější intervence je“, říká ve svém textu J.D. Meyer, který mimo klasicky jmenované zločiny vedoucí k zásahu mezinárodního společenství – jako genocida nebo zločiny proti lidskosti, uvádí také případy velkých ztrát na životech, ačkoli uznává menší ochotu k intervenci než při naplnění definice genocidy (Meyer 2011: 91). Nakonec i Kofi Annan se ve své Zprávě milénia, která podnítila vznik konceptu odpovědnosti za ochranu jmenoval nutnost přijetí jakožto prostředku „k prosazování účinnějších politik k zastavení vraždění masového spektra“ (Report of the Secretary-General 2000: 34).

5.3.3. Jednoduchost, primitivita situace, zapojení civilního obyvatelstva

Četnost zapojení civilního obyvatelstva byla ve rwandském případě enormní, až lze v podstatě říct, že rwandská genocida byla spáchána jejím vlastním obyvatelstvem a nutno podotknout, že ne za použití nejnovější vojenské techniky. Explicitně jsem v kontextu debaty nenašla zmínky, které by přímo na tyto prvky poukazovaly, nicméně poměrná bezprecedentnost těchto rysů, přivádí k myšlence možného přehlížení signálů, které přichází v jisté formě občanské nespokojenosti a na přicházející humanitární katastrofu poukazují. Spolu se zapojením civilního obyvatelstva do

masakrů, je zde často zmiňována podoba varování ve formě ekonomické nerovnosti, která mohou vést k násilí.

Varovným signálům se explicitně již většina debat věnuje. G. Evans jim a jejich správnému čtení, spolu s prevencí přikládá zásadní význam. Mluví v zásadě o tom, že: *„má-li být jakákoli prevence účinná, začíná u správné a včasné identifikace těch situací, které mají potenciál generovat zločiny masové krutosti“*. Zároveň velmi jasně varuje před příliš úzce definovaným zorným polem, které na toto nahlíží: *„je důležité, zkoumat potenciál konfliktu obecně a nevrhat průzkumnou síť příliš úzce“* (Evans 2008: 81).

Ve své knize se tímto zabývá i A. J. Bellamy, který v této souvislosti užívá termín „strukturální prevence“. Strukturální prevence předpokládá situace, kde hlavní příčiny násilných konfliktů jsou systémové a zahrnují *„ekonomickou nerovnost, nedostatečný rozvoj a špatnou správu věcí veřejných“*, což ve svém důsledku vede k nespokojenosti civilního obyvatelstva a možné radikalizaci, jež může vyústit ve zločiny masové podoby (Bellamy 2009: Kapitola 4).

5.4. Zhodnocení šíře vlivu genocidy ve Rwandě na koncept

Vzali-li jsme postupně jednotlivá specifika rwandské genocidy a míru potřeby těmto specifickým konceptem Odpovědnosti za obranu zabránit, dojdeme k závěru, že minimálně dvě z nich jsou explicitně v debatách uvedena, a dalších z nich a implikace z nich plynoucí ve znění konečného konceptu alespoň zohledněna. Genocida ve Rwandě byla bezpochyby ve svém rozsahu, tedy počtu obětí a hrůzně rychlé produktivitě pro svět velkým šokem a heslo „Never again“ znovu rezonovalo mezinárodní společností. Debata o tom, jak zabránit podobným zločinům se opět naplno rozběhla a genocida ve Rwandě byla častým spojníkem těchto diskusí. Vliv, který je zde patrný je možné rozdělit na dvě části: a) přímé zmínky genocidy ve Rwandě, a b) četnost výskytu specifík v rámci debaty. Samotný pojem Rwandy se v debatě o nutnosti přijetí konceptu odpovědnosti k ochraně často vyskytoval a stal se symbolem toho, čemu je nutné předejít. Co se týče konkrétních specifík, kterými se genocida vyznačovala, byla to především rychlost a rozsah masakru, který debatu výrazně ovlivnil a determinoval tak situace, kterým je nutné předejít nebo na ně včas a rázně reagovat. Tyto zmíněné znaky se pak nejvíce objevovaly k diskusím ohledně prevence a včasného zásahu, případně připravenosti zasáhnout vojensky, a to i v rámci

prevence. Druhá dvě specifika, tedy zapojení civilního obyvatelstva a jednoduchost provedení sice nebyla explicitně zmíněna, nicméně v celkovém důsledku poukázala na situace, kde varovné signály nemusí vždy patrně vést k činům jako genocida, ale je třeba je vyhodnocovat stejně kriticky. Především jde o znaky občanské nespokojenosti, vycházející z ekonomicky nevyrovnaných podmínek, které mohou vést k silné radikalizaci civilního obyvatelstva.

6. „Zpětná aplikace“ konceptu Odpovědnosti za ochranu na genocidu ve Rwandě

Jak již bylo řečeno v kapitole číslo pět, genocida ve Rwandě zásadním dílem přispěla v posunutí debaty o humanitární intervenci směrem k přijetí konceptu R2P. Pro velkou část světa bylo téměř nepředstavitelné, aby se násilí v této míře páchané dělo ani ne půl století po druhé světové válce a s nadsázkou řečeno, za dozoru OSN. Selhání mezinárodního společenství je zřejmé a je otázkou na kolik by byla současná společnost schopna reagovat na podobné činy dnes. V následujících podkapitolách se budu věnovat analýze naplněnosti podmínek pro zásah OSN v rámci R2P v případě rwandské genocidy a možným zásahům, které by v tomto případě mohla OSN provést.

6.1. Naplnění podmínek pro zásah

Veškeré podmínky, které byly rezolucí č. 1674 explicitně přijaty, tedy genocida, etnická čistka, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny byly shledány Mezinárodním tribunálem pro Rwandu uskutečněné a zodpovědní lidé za ně byli souzeni. Důležité je také zmínit, že právě tyto kategorie zločinů Tribunálem pro Rwandu stíhané – genocida, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny se staly taxativně vymezenými podmínkami aplikace konceptu R2P.

6.1.1. Genocida a etnická čistka

Budeme-li se zde držet terminologie přijaté na Valném shromáždění OSN v Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidy z roku 1948, je genocidium ustanoveno jako „*jakýkoli z dále uvedených zločinů, které jsou spáchány v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou*“. Mezi tyto dále uvedené zločiny se řadí jak páchání samotné genocidy, tak jí její veřejné podněcování, pokus o ni či účastenství na genocidii. S tímto konceptem počítají i dále v OSN přijímané dokumenty, tudíž i R2P, která jasně deklaruje genocidu jako jednu z variant umožňující aplikaci R2P. Situaci ve Rwandě je zcela možné genocidou nazvat. Násilí páchané na členech kmene Tutsi bylo zapříčiněno pouze a jen jejich příslušností k vlastnímu kmeni. V rozsahu obsáhlo veškeré aspekty od pokusu po

páchání samotné genocidy. Jak bylo řečeno již v úvodu při vymezení pojmů genocida a etnická čistka, jde o pojmy velice podobné. Chápeme-li tedy etnickou čistku jako lokální genocidu, i v tomto případě je naprosto možné považovat tuto podmínku aplikace R2P za splněnou v případě rwandské genocidy.

6.1.2. Zločiny proti lidskosti

Zločiny proti lidskosti jsou definovány obecnou podmínkou „*jako součást rozšířeného a systematického útoku proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu z národních, politických, etnických, rasových či náboženských důvodů*“ (Statut of the International Tribunal for Rwanda 2004: čl. 3). Ve Rwandě k tomuto jednání bezpochyby docházelo v mnoha podobách. Především je zde nutné zdůraznit pojetí sexuálního násilí, které zde představovalo bezprecedentní úkaz v mezinárodním humanitárním právu. K tomuto došel i Tribunál pro Rwandu, kde byl zcela prvně jednotlivec souzen za zločin znásilnění, které v tomto případě naplňovalo zvláštní skutkovou podstatu zločinu proti lidskosti. Rovněž zde bylo také poprvé sexuální násilí uznáno jakožto zločin naplňující znaky genocidy, stejně jako vraždění samotné, neboť znásilňování zde bylo pácháno s „genocidním úmyslem“, tedy s cílem likvidace určité skupiny. Jednalo se také o zcela první mezinárodní tribunál, kde byla z těchto zločinů obžalována žena, což opět poukazuje na bezprecedentní charakter celé genocidy.

6.1.3. Válečné zločiny

Válečné zločiny jsou v mezinárodním právním systému brány jako takové činy, jejichž spácháním je porušeno humanitární a válečné právo, tedy především vážná porušení Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů. I v tomto případě docházelo ve Rwandě ke značnému porušování jak humanitárního, tak válečného práva. Mezinárodní tribunál pro Rwandu tento výčet zločinů demonstrativně vyčetl jako: „*a) útoky proti životu, zdraví a fyzické či duševní integritě osob, zejména vraždou a krutým zacházením, jako je mučení, zmrzačení nebo veškeré formy tělesných trestů, b) kolektivní tresty, c) braní rukojmí, d) teroristické činy, e) útoky proti osobní důstojnosti, zejména pokořující či ponižující zacházení, znásilňování, nucená prostituce a jiné formy útoku proti mravnosti v sexuální oblasti, f) drancování, g) ukládání trestů a vykonávání poprav bez předchozího rozsudku, vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím*

veškeré záruky soudního řízení, které jsou uznávány civilizovanými národy jako nezbytné, h) hrozby spáchání jakéhokoli z výše uvedených zločinů“ (Statut of the International Tribunal for Rwanda 2004: čl. 4).

6.2. Možná reakce OSN na genocidu ve Rwandě v rámci R2P

Vezmeme-li v potaz, že největší důraz a apel je v konceptu Odpovědnosti za ochranu kladen na prevenci a celkové předcházení eskalaci situace, právě ve Rwandě, kde byly dlouho přecházeny do očí bijící varovné signály, by mohl celý koncept znamenat velký rozdíl. Počet obětí ve Rwandě každým dnem rychle narůstal a ve chvíli kdy se OSN rozhodla reagovat, odezva trvala příliš pozdě. V této genocidě existovala řada klíčových momentů, kdy mohla OSN zakročit a jestliže ne masakru přímo zabránit, tak rozhodně minimalizovat jeho dopady.

Samotná Komise OSN pro lidská práva vyslala přesně rok před počátkem genocidy svého speciálního zpravodaje, aby podal zprávu o celkové situaci mířící především na implementaci dohod z Arushy a výsledkem této zprávy byly jasná varování před rizikem propuknutí genocidy. Již v rámci odpovědnosti za prevenci, by mezinárodní společenství mohlo reagovat, a to navýšením počtu členů mise UNAMIR a posílením mandátu, pod kterým mise jednala. Naprostým selháním Sekretariátu OSN bylo pak nepředání telegramu generála Dellaira Radě bezpečnosti. Právě tento telegram obsahoval žádost o povolení podniknout konkrétní kroky, které by mohly odhalit skutečné riziko situace a zároveň informoval o situaci, která bezprostředně míří ke genocidě. Na základě těchto faktorů by ze strany Rady bezpečnosti OSN mohlo dojít k rozhodnutí o přímé intervenci do Rwandy, nebo minimálně udat povolení v požadovaných akcích. Vezmeme-li v potaz, že skutečná genocida ještě nevypukla a vojenské řešení má být přijato až jako poslední, měla OSN řadu mírnějších prostředků, které by mohly být efektivní. Nabízí se zde možnost ekonomických či obchodních sankcí, nebo zákaz dovozu zbraní, jelikož právě v této době masivně probíhal a doručil prostředky k uskutečnění genocidy. Dle mého názoru, nejdůležitějším aspektem R2P, který by mohl mít vliv, mimo silného důrazu na prevenci, je znění článku 139., který jasně umožňuje využití Kapitoly VII. Charty OSN, která představuje výrazné posílení mise – jak silou mandátu, tak početností, a to právě v případech naplnění podmínek konceptu Odpovědnosti za ochranu.

Závěr

Genocida ve Rwandě byla etnickým masakrem, který ve třech měsících vyvraždil tři čtvrtiny tutsijské populace. Nebyla výsledkem hluboce zakořeněných historicko-etnických příčin, nýbrž koloniální nadvlády evropských kolonizátorů, kteří dvě dříve spolu symbioticky koexistující etnika poštvávala proti sobě. Řadou segregáčnických opatření belgická koloniální nadvláda vytvořila ze sousedů nepřátele. Sílící napětí mezi oběma stranami upoutalo pozornost mezinárodního společenství, které se snažilo sehrát roli prostředníka v mírových jednáních a za tímto účelem byla vytvořena pozorovatelská mise UNOMUR. I po dosažení kladného výsledku v těchto jednáních se OSN jala dohlížet nad implementací dojednaných podmínek. Mise UNAMIR měla tuto peacekeepingovou činnost na starost, však již od raného počátku vyslání mise bylo zřejmé, že náklady na tuto akci nejsou kdovíjaké, mandát mise je velmi slabý a situace ve Rwandě není prioritou mezinárodního společenství. Situace se začala rychle vyostřovat, segregace a útoky na kmen Tutsi byly stále častější, až se dostaly do podoby pogromů. Již v tuto chvíli byly směrem k OSN a mezinárodnímu humanitárnímu světu vysílány značné varovné signály, a to jak v podobě samotných aktů, tak oficiálních dokumentů OSN jako byla zpráva speciálního zpravodaje Komise pro lidská práva OSN Walyho Bacre Ndiayeho nebo slavnější telegram Rómeo Dellaira, generála a velitele UNAMIRU.

Situaci ve Rwandě trefně popsala četná světová média ve známé větě: „*women were raped, children were massacred...and the world watched*“. Přístup Organizace spojených národů byl nejen jasně pasivní ale rozhodnutí v době největších masakrů omezit početní zastoupení UNAMIRU na minimum, ukazoval na jasné selhání jak ve vyhodnocení rizikové situace, tak i pružnosti a adekvátnosti reakce.

Naplno se zde projevila bezedná propast mezi vnímáním, a především zrodovou ideou OSN jakožto neotřesitelného garanta a ochránce mezinárodní bezpečnosti a reálnou podobou možnosti na mezní situace typu genocida vůbec reagovat. Role přirozené autority byla narušena absencí mezinárodně platné a všemi státy uznávané normy, která by jasně deklarovala pravomoci mezinárodního společenství vůči jednotlivým státům ve chvíli, kde stát samotný jasně selhává. Hrůzností rwandské genocidy a dalších událostí 90. let se dříve opomíjená debata o nepopulární humanitární opět rozvířila. O tuto snahu vypořádání se s diskreditací humanitárního

intervencionismu se v prvopočátcích zasloužil především Generální tajemník OSN Kofi Annan, který se ovšem sám na pasivitě společenství za doby rwandské genocidy podílel. Ve své Zprávě milénia jasně uvedl nutnost změny pohledu na státní suverenitu, jako na nositele nejen samotných práv ale také povinnosti chránit své obyvatelstvo.

Samotná institucionální cesta konceptu R2P vedla především skrze Mezinárodní komisi pro intervenci a státní suverenitu – ICISS, která v obšírné zprávě roku 2001 reaguje na Annanův podnět ze Zprávy milénia a představuje obsáhlý koncept tehdy nového termínu – Responsibility to Protect. K přijetí konceptu samotného a nutno dodat, že ve zredukované a přeformulované formě, dochází o čtyři roky později v rámci Světového summitu 2005, kde ve Závěrečném dokumentu v článcích 138. – 140., je jasně deklarována odpovědnost každého jednotlivého státu za ochranu svého obyvatelstva před „*genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti*“ a v případě jejich selhání přechod této odpovědnosti na mezinárodní společenství, kde hlavním aktérem při rozhodném a včasném konání je Rada bezpečnosti OSN. K institucionalizaci termínu došlo ještě o rok později, a to přijetím rezolucí č. 1674 a 1706, které potvrzují závěry Světového summitu.

Jak již bylo řečeno, debata o konceptu humanitární intervence byla od momentu rwandské genocidy silně poznamenána strachem z opakování podobné katastrofy a další mise organizované OSN dostávaly citelně silnější mandát než tomu v případě Rwandy. Cílem této práce bylo popsání genocidy ve Rwandě, konceptu Odpovědnosti za ochranu, a především zhodnocení vlivu, který tato genocida měla na formování konceptu Odpovědnosti chránit, lépe řečeno, jak významnou roli zastávala v debatách pro jeho přijetí. Již v práci jsem tento vliv rozdělila do dvou kategorií. Zaprvé vliv determinovaný přímými odkazy na události ve Rwandě a zadruhé zástupný vliv specifik, která tato genocida měla, tedy konkrétními body konceptu Odpovědnosti chránit. Pakliže jde čistě o odpověď na primární výzkumnou otázku v této věci položenou: *Jaký vliv měla Genocida ve Rwandě na debatu o přijetí konceptu R2P?* ve zkratce lze povědět, že silný, jelikož odkazy na tuto katastrofu provázely značnou část debaty o něm. Samozřejmě ho nelze považovat za jediný směrodatný, jelikož konfliktů 90. let bylo více, a i ty byly v debatách často skloňovány s téměř stejnou četností viz. události v Srebrenici. Hypotézu: *“ Genocida ve Rwandě měla zásadní vliv na debatu o přijetí konceptu Odpovědnosti za ochranu, a tím i na přijetí samotné ”*, tedy lze považovat

za potvrzenou. Přímé odkazy na situaci ve Rwandě se hojně vyskytují, a to především od autorů jako G. Evans nebo R. Thakur, kteří byli součástí komise ICISS, tedy přímo formovaly koncept samotný. Zástupný vliv specifik rwandské genocidy se ukázal především v předně proklamované nutnosti prevence, včasného, rázného zásahu a vnímání varovných signálů. V otázce varovných signálů se zde ukázala nutnost brát zřetel na situace, které mají potenciál generovat masové zločiny a jsou tzv. systémové. Tedy zahrnují i ekonomické nerovnosti mezi obyvateli a mohou být za jistých podmínek podnětem k silné radikalizaci a polarizaci civilního obyvatelstva, které má sílu masakry samo zastat.

Na sekundární otázku: *Do jaké míry Genocida ve Rwandě naplnila podmínky pro pomoc dle konceptu R2P?* lze odpovědět, že v míře maximální, jelikož všechny čtyři podmínky konceptem uvedeny byly v rámci konfliktu naplněny, aplikování by tedy bylo možné. I v tomto lze s jistým nadhledem možné implikovat letmý vliv, zaznělo-li, že koncept R2P byl mimo jiné mnohé důvody nutné vytvořit proto, aby se žádná další Rwanda neopakovala. Co se týče samotné možnosti R2P aplikovat, je to především zakročení – i ve formě vojenské akce, ve chvíli, kdy se do OSN začaly dostávat jasně podložené důkazy jako například Dellairův telegram o tom, že situace pravděpodobně bude eskalovat masakrem a přípravy na genocidu jsou v plném proudu.

Summary

The genocide in Rwanda was an ethnic massacre that killed three-quarters of the Tutsi population in three months. It was not the result of deep-rooted historical and ethnic causes, but the result of colonial rule by European colonizers. Growing tensions between the two sides have caught the attention of the international community, which has sought to play a mediating role in the peace negotiations. However, it has been clear from the beginning of peacekeeping missions that the cost of these missions is not commensurate, the mandates of the missions are very weak and the situation in Rwanda is not a priority for the international community. The situation began to escalate rapidly, with segregation and attacks on the Tutsi tribe becoming more frequent. Significant warning signals were already being sent to the UN and the international humanitarian world, but the United Nations approach was not only

clearly passive, but decided to reduce UNAMIR to a minimum, at the time of the biggest massacres, showing a clear failure, in both risk assessment, as well as the flexibility and adequacy of the response.

The bottomless gap between perception, and above all the birth idea of the UN as an unshakable guarantor and protector of international security, and the real form of the possibility of reacting to genocide-type border situations at all has fully manifested itself here. The role of natural authority has been undermined by the absence of an internationally valid and universally recognized norm that would clearly declare the powers of the international community vis-à-vis individual states at a time when the state itself is clearly failing. The debate on the concept of humanitarian intervention has been strongly marked since the Rwandan genocide by fears of a repeat of a similar catastrophe.

The main goal of this work is to evaluate the influence that this genocide had on the formation of the concept of the Responsibility to Protect, or rather, how important it played in the debates for its adoption. Direct references to the situation in Rwanda are abundant, especially from authors such as G. Evans or R. Thakur, who were part of the ICISS commission, thus directly shaping the concept itself. The surrogate influence of the specifics of the Rwandan genocide was manifested mainly in the primarily proclaimed necessity of prevention and timely, vigorous intervention and perception of warning signals. To the question "How much would the Genocide in Rwanda fulfill the conditions for the help of the R2P long-term concept" can be answered that to the maximum extent, since all four conditions mentioned by the concept were fulfilled in the conflict, application would therefore be possible. Here, too, it is possible to imply a fleeting influence with a certain foresight, if it was said that the R2P concept was, among other things, many reasons that had to be created so that no other Rwanda would be repeated.

Primární zdroje

- Final report on Operation Turquoise authorized by Security Council resolution 929 (1994): UN Security Report. In: . New York: United Nations, 1994, ., číslo 929. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/197802?ln=en>
- ICISS. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty [online]. 1. Canada: International Development Research Centre, 2001 [cit. 2021-04-15]. ISBN 1552502120. Dostupné z: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- INFORMAČNÍ MATERIÁL O POJMU A OBSAHU KONCEPCE ODPOVĚDNOSTI ZA OCHRANU. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2014. Dostupné také z: https://www.cervenkykriž.eu/files/files/cz/nsmph_r2p/R2P.pdf
- Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda: Security Council. In: . New York: United Nations, 1999, ., S/1999/1257. Dostupné také z: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20S19991257.pdf>
- Resolution 846 (1993): UN Security Council. In: . New York: United Nations, 1993, číslo 846. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/197262#record-files-collapse-header>
- Resolution 872 (1993): UN Security Council. In: . New York: United Nations, 1993, číslo 872. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/197341>
- Resolution 912 (1994): UN Security Council. In: . New York: United Nations, 1994, číslo 912. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/197526?ln=en>
- Resolution 918 (1994): UN Security Council. In: . New York: United Nations, 1994, číslo 918. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/197563?ln=en>
- Resolution adopted by the General Assembly: 2005 World Summit Outcome. In: . New York: United Nations, 2005, ., 60/1. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/556636?ln=en>
- *STATUTE OF THE INTERNATIONAL TRIBUNAL: STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR RWANDA*. In: . New York: United Nations, 2004, ., číslo 1. Dostupné také z: <http://www.ictrcaselaw.org/docs/040326-B01-EN.PDF>

- The Genocide in Rwanda. UNITED HUMANS RIGHTS COUNCIL [online]. USA: UHRC, 2009, 26/05/09 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <http://www.unitedhumanrights.org/2009/05/the-genocide-in-rwanda>.
- We the peoples :#the role of the United Nations in the 21st century: report of the Secretary-General. In: . New York: United Nations, 2000, A/54/2000. Dostupné také z: <https://digitallibrary.un.org/record/410974?ln=en>

Literatura

- BELL-FIALKOFF, Andrew. ETNICKÉ ČISTKY: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, Bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster. Praha: Práh, 2003. ISBN 80-7252-070-9.
- BELLAMY, Alex J. *Responsibility to Protect: The Global Effort to End Mass Atrocities*. 1. Cambridge: Polity Press, 2009. ISBN 978-0-7456-5855-1. (knihu jsem nakonec získala pouze v elektronické verzi, kde nebylo možné zobrazovat čísla stránek, tudíž v citacích uvádím alespoň čísla kapitol)
- BÍLKOVÁ, Veronika. *Odpovědnost za ochranu (R2P): Nová naděje nebo staré pokrytectví?*. Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. ISBN 978-80-87146-27-9.
- EVANS, Gareth, and Mohamed SAHNOUN. "The Responsibility to Protect." *Foreign Affairs* 81, no. 6 (2002): 99-110. (cit. 2021-4-24). doi:10.2307/20033347.
- EVANS, Gareth. THE RESPONSIBILITY TO PROTECT: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All [online]. 1. Washington, D.C.: THE BROOKINGS INSTITUTION, 2008 [cit. 2021-04-12]. ISBN 978-0-8157-2504-6. Dostupné z: <http://library.lol/main/8DE99F4DFD9217416CFDCD12B2474CA8>
- EVANS, Gareth. The Responsibility to Protect: Rethinking Humanitarian Intervention. *American Society of International Law: Proceedings of the Annual Meeting* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, .(98), 78-89 [cit. 2021-4-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25659900>
- HERR, Alexis. Rwandan Genocide: the Essential Reference Guide [online]. 1. USA: ABC-CLIO, 2018 [cit. 2021-04-08]. ISBN 9781440855610. Dostupné z: [https://www.proquest.com/docview/2136180234/\\$N?accountid=15618](https://www.proquest.com/docview/2136180234/$N?accountid=15618)

- HILPOLD, Peter. Responsibility to Protect (R2P): A New Paradigm of International Law? [online]. 2. Leiden, Netherlands: Brill Nijhoff, 2015 [cit. 2021-04-12]. ISBN 978-90-04-23000-2. Dostupné z: <http://library.lol/main/67154F90BFEB22E5282D560ABF860B0>
- JONES, Adam. GENOCIDE: A Comprehensive Introduction [online]. I. Title. New York: Routledge, 2006 [cit. 2021-02-09]. ISBN 978-0-203-34744-7. Dostupné z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzaced4iusx7ss45i5mrdgtef22djmi2nq42nywtkmyilngc3foyaomzo?filename=Adam%20Jones%20-%20Genocide_%20A%20Comprehensive%20Introduction-Routledge%20%282006%29.pdf
- KARAZSIA, Zachary. An Unfulfilled Promise: The Genocide Convention and the Obligation of Prevention. *Journal of Strategic Security* [online]. 2018, 2018, **11**(4), 20-31 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.5038/1944-0472.11.4.1676>
- KOVANDA, Karel. Česká republika v Radě bezpečnosti OSN. Genocida ve Rwandě, 1994 / The Czech Republic on the UN Security Council: Genocide of Rwanda, 1994. *Mezinárodní vztahy / International Relations* [online]. 2004, 39(3), 45-64 [cit. 2020-07-09]. ISSN 03231844.
- MAMDANI, Mahmood. WHEN VICTIMS BECOME KILLERS: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda [online]. I. Title. PRINCETON AND OXFORD: PRINCETON UNIVERSITY PRESS, 2002 [cit. 2021-02-07]. ISBN 0-691-05821-0. Dostupné z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzaceciniitykzo5wpdk4i7vfosv35pxrfiuza54rbau75fvyrnbfsy gk?filename=Mamdani%2C%20Mahmood%20%20When%20victims%20become%20killers%20_%20colonialism%2C%20nativism%2C%20and%20the%20genocide%20in%20RwandaPrinceton%20University%20Press%20%282001%29.pdf
- MEYER, Jason Dominguez. FROM PARALYSIS IN RWANDA TO BOLDNESS IN LIBYA: HAS THE INTERNATIONAL COMMUNITY TAKEN "RESPONSIBILITY TO PROTECT" FROM ABSTRACT PRINCIPLE TO CONCRETE NORM UNDER INTERNATIONAL LAW? *Houston Journal of International Law* [online]. 2011, **34**(1), 87-107 [cit. 2020-07-13]. ISSN 01941879.
- MOGHALU, Kingsley. Rwanda's Genocide: The Politics of Global Justice. New York: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 1403970815,9781403970817. Dostupné také z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzaced4lr6w5fkua4so4td2jrrgazw4izzpizzea2hlbrtsrwskr2bpm4?filename=Kingsley%20Moghalu%20%20Rwanda%27s%20Genocide_%20Th

e%20Politics%20of%20Global%20Justice%20%282005%29.pdf

- NAIMARK, Norman M. *Plameny nenávisti: etnické čistky v Evropě 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-751-2.
- PROVOST, René a Payam AKHAVAN. *CONFRONTING GENOCIDE: IUS GENTIUM COMPARATIVE PERSPECTIVES ON LAW AND JUSTICE* [online]. 7. New York: Springer, 2011 [cit. 2021-04-12]. ISBN 978-90-481-9840-5. Dostupné z: <http://library.lol/main/A71496FC25ED9201D888389FB2259F05>
- RAFTER, Nicole. *The Crime of All Crimes: Toward a Criminology of Genocide* [online]. New York: NYU Press, 2016 [cit. 2021-02-06]. ISBN 1-4798-5948-6. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail?sid=3410cf46-3c12-46c4-9929-527a6a386434@sessionmgr4007&vid=0&format=EB&rid=1#AN=1084130&db=e000xww>.
- SCHERRER, Christian P. *Towards a theory of modern genocide. Comparative genocide research: definitions, criteria, typologies, cases, key elements, patterns and voids*. *Journal of Genocide Research* [online]. 1999, 1(1), 13-23 [cit. 2021-02-06]. ISSN 14623528. Dostupné z: doi:10.1080/14623529908413932.
- STRAUS, Scott. *The Order of Genocide: Race, Power, and War in Rwanda*. I. Title. USA: Cornell University Press, 2006. ISBN 978-0-8014-4448-7.
- TERNON, Yves. *GENOCIDY XX. STOLETÍ: Zločinný stát*. Praha: Themis, 1997. ISBN 80-8582-45-1.
- THAKUR, Ramesh. *THE UNITED NATIONS, PEACE AND SECURITY: From Collective Security to the Responsibility to Protect* [online]. 1. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2006 [cit. 2021-4-27]. ISBN 978-0-511-21997-9. Dostupné z: <http://library.lol/main/51AAFF1CE2625D7F8E50E230642604C4>
- WALKER, Peter a Daniel MAXWELL. *Shaping the Humanitarian World* [online]. 1. New York: Routledge, 2009 [cit. 2021-04-23]. ISBN 9780203614532. Dostupné z: <https://libgen.is/book/index.php?md5=144C60607C9FF3925EA8BA9F0BE8B31B>